

Det nye Arbeiderpartiet

*Norsk Monitors betydning for moderniseringen
av Arbeiderpartiet mellom 1986 og 1987*

Anders Hilling

Masteroppgave i historie ved Institutt for arkeologi,
konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2019

© Anders Hilling

Vår 2019

Norsk Monitors betydning for moderniseringen av Arbeiderpartiet mellom 1986 og 1989

Masteroppgave i historie

Instituttet for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Veileder: Dag Einar Thorsen

FORORD

Først vil jeg takke min siste veileder Dag Einar Thorsen for å ha dyttet meg den siste biten dette halvåret.

Jeg vil takke min første veileder Veronique Pouillard som har holdt ut med meg i fire og et halvt år, siden jeg var deltidsstudent med heltidsjobb som lærer på Fyrstikkalleen skole samtidig. Jeg vil også takke Hallvard Notaker som har ofret litt av sin dyrebare tid til veiledning uten å få betalt for det. Ole Boe fortjener også en stor takk for veiledning selv om det var utenfor hans fagfelt. Jeg vil også takke grunnleggerne av Norsk Monitor, Erik Dalen og Ottar Hellevik som var med på å inspirere meg til å velge mitt tema. Takk til min kjære Elisabeth Nygård for nådeløs språkvask. Ønsker også å takke mine gode kollegaer Knut Madsbakken og Njål P. Gjølstad for gode tips og diskusjoner. Takk til min familie for støtten

Oslo, mai, 2019

Anders Hilling

Innhold

FORORD.....	5
1.0 Innledning	9
1.1 Valg av tema.....	9
1.2 Problemstilling	11
1.3 Avgrensning	12
1.4 Metode.....	14
1.5 Oppgavens struktur	17
2.0 Moderniseringen av norsk valgkamp og Arbeiderpartiet.....	19
2.1 Tidligere forskning på modernisering i norsk valgkamp	19
2.2 Frihetsdebatten	22
2.3 Velgere uten tilhørighet.....	23
2.4 Tre stadier med modernisering.....	25
2.5 Amerikanisering	27
3.0 Politiske meningsmålinger og valgforskning	29
3.1 Meningsmålinger.....	29
3.2 Problemer med meningsmålinger	31
3.3 Effekten av partimålinger.....	32
3.4 Valgundersøkelsen	33
4.0 Norsk Monitor	37
4.1 Norsk Monitor	37
4.2 Hvorfor verdier?.....	38
4.3 Problemene med verdier.....	39
4.4 Verdier i Norsk Monitor.....	40
4.5 Fantes det en arbeiderklasse på slutten av 80-tallet?.....	44
4.6 Nyliberalisme	46
4.7 Arbeiderpartiet og Monitor	48
5.0 Norsk Monitor og Arbeiderpartiet	51
5.1 Strateginotatet fra 1986	51
5.2 Frihetsdebatten og politisk strategi	52
5.3 «Valgkamparenaen»	55
5.4 Kolbergs syn på NM og <i>frihetsdebatten</i>	57
5.5 Frihetsdebatten i media	59

5.6 Gro svarer Willoch	61
5.7 Jagland innrømmer nederlag i frihetsdebatten	62
6.0 Analyse	63
6.1 Norsk Monitor og Arbeiderpartiet.....	63
6.2 «Amerikanisering»	65
6.3 «Narrowcasting»	66
6.4 Manipulering av velgere?.....	68
7.0 Avslutning	73
Litteraturliste.....	75
Aviser	79
Nettavisar:	79
Primærkilder og intervjuer:	80
Vedlegg 1	81
Vedlegg 2	82

1.0 Innledning

1.1 Valg av tema

For at et parti skal kunne gjennomføre en mest mulig effektiv valgkamp er de avhengige av relevant informasjon om velgerne, både om sine lojale velgere og potensielt nye velgere.¹ Det er for eksempel veldig nyttig å vite hva en spesiell sosioøkonomisk gruppe stemmer på. I noen demokratiske land er det lov å registrere skriftlig hvilke velgere som har stemt på hva. Dette er en nyttig måte å målrette sitt budskap på og vite hvilke velgere du skal disponere kreftene på. Siden slike registre ikke er lov i Norge var det de lokale politiske lederne som kunne ha en god oversikt over de politiske tilbøyelighetene til nesten alle velgere i sitt nærområde ut ifra sin personlige erfaring, og dermed kunne vite hvor de burde disponere kreftene sine i valgkampen.

Ut over 70-tallet begynner koblingen mellom sosioøkonomiske grupper og stemmegivning å miste mye av sin forklaringskraft, da ble det et enda større behov for å finne andre forklaringer på velgernes avgjørelser. Et viktig aspekt ved denne utviklingen var at velgerne ble mer usikre på sine valg og bestemte seg ofte ikke før rett før valgdagen. Dette får stor betydning for muligheten til å påvirke deres valg.² I samme periode kommer man også til et punkt hvor det store flertallet har tilgang til TV og massemedia generelt. Dermed får de politiske partiene muligheten til å påvirke veldig mange i en større grad enn tidligere. Denne utviklingen når et høydepunkt i løpet av 80-tallet i Norge³

For å utnytte massemedia maksimalt trenger man kunnskap om velgerne. Da trenger man kunnskap om alle velgere på et nasjonalt nivå, og det er litt mer komplisert enn kunnskap på det lokale nivået, selv om det enda har sin verdi. De første reelle mulighetene politikerne fikk til å øke sin kunnskap om velgerne på nasjonalt nivå og deres stemmevaner var gjennom meningsmålinger og senere valgforskning. Meningsmålingene søkte å skaffe media og politikere informasjon om velgerne på et nasjonalt nivå. På det vanligste og enkleste nivået var informasjon om populariteten til de ulike partiene i de såkalte partibarometrene. Det andre nivået var muligheten til å innhente informasjon om velgernes ståsted i forhold til

¹ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg: Moderne politisk kommunikasjon*. Oslo: Spartacus 2015, 55

² Bjørklund, Tor. "Election campaigns in postwar Norway (1945-89): From party controlled to media-driven campaigns". *Scandinavian Political Studies*, 14 (no. 3, 1991): 279-302, 290

³ Eide, Martin. *Medievalgkamp*. Otta: Engers Boktrykkeri AS 1991, 187

viktige politiske saker. På det tredje nivået handlet det om å finne ut hvilke typer mennesker som stemte på hva, altså hvilke faktorer var det som avgjorde valget til ulike velgere.⁴ Denne oppgaven skal vise hvordan Arbeiderpartiet (AP) forsøkte å øke sin kunnskap om velgerne og deres valg på 80-tallet. Denne prosessen med å skaffe seg mer og mer avansert kunnskap om velgerne blir betegnet som en del av en større moderniseringsprosess. En viktig hendelse i denne moderniseringsprosessen til AP var innkjøpet av Norsk Monitor (NM) i 1986. Temaet for oppgaven er nettopp NM og dens betydning for AP etter at den ble presentert i 1986.

Jeg skal argumentere for at NM fikk betydning for hvordan AP tenkte rundt valgkamp og ideologi. Martin Kolberg beskriver i et intervju 16. januar 2018 hvilket inntrykk han fikk av NM når den ble presentert for AP i 1986:

«At dette var et veldig interessant redskap, de ga et veldig godt inntrykk, det var veldig godt fundert i konklusjonene de presenterte. Og det var jo en ny måte å presentere resultatene på, fordi du fikk et kart hvor alle faktorer var tatt hensyn til. Og hvor det var på en måte en konklusjon. Og for vårt vedkommende så ble det jo slik som du allerede har referert til her, veldig tydeliggjort hvilke spenninger det var mellom det tradisjonelle velgermiljøet og dit vi måtte for å favne det som kalles for nye grupper. Vi hadde jo en veldig tydelig anelse om at det var sannheten, men her fikk vi vist det svart på hvit for å si det sånn. Og derfor fungerte jo NM som en katalysator for den nye tekningen i AP»⁵

I tillegg til disse uttalelsene til Kolberg ble det laget et eget strateginotat til bruk innad i AP som i stor grad var preget av NM. Dette notatet blir helt sentralt i min argumentasjon rundt betydningen av NM for AP. Vi skal se at dette dokumentet var gjennomsyret av begreper og tankegods fra NM. På en annen side var Ivar Leveraas tydelig på at NM ikke var så revolusjonerende men at «det var systematikken som gjorde NM verdifull».⁶ Leveraas hadde vært i «gamet» lenge før Kolberg og hadde kjennskap til alle de ulike metodene for å skaffe kunnskap om velgerne, hvor blant annet valgkampundersøkelsen var sentral. Uansett er det ikke noen tvil om at NM hadde sin nytte.

⁴ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 55

⁵ Kolberg, Martin. Kontorsjef under Torbjørn Jagland som var partisekretær i perioden 1986 – 1992. Intervjuet 16.1.2018

⁶ Leveraas, Ivar. Partisekretær i Arbeiderpartiet fra 1975 til 1986. Intervjuet 6.2.2019

1.2 Problemstilling

Som vi skal se er det mange forskere og politikere som sier at AP gikk i gjennom en moderniseringsprosess på slutten av 80-tallet og inn i 90-tallet. Det har selvfølgelig vært en kontinuerlig prosess hvor partiet hele tiden har endret seg i takt med tiden. I følge Jostein Nyhamar hadde ikke AP klart å holde takt med tiden på 80-tallet og partiet ble tvunget inn i en «ny Kurs», en «sentrumsorientering» og måtte «slakte hellige kyr» som et svar på høyrebølgen og nyliberale strømninger.⁷ Det betydde at AP måtte ta en ideologisk debatt med seg selv, men også med Høyre som vi skal se. AP klarte jo selvfølgelig selv å se at se behovet for endring i valgresultatene, spesielt i 1981. Det vanskelige derimot var å vite hvorfor velgerne hadde endret adferd og hva de ønsket eller var interessert i. Midt oppi denne utviklingen kom et nytt redskap kalt Norsk Monitor. NM var redskapet som kunne gi et bedre svar på hvorfor velgerne hadde endret adferd og hva de ønsket eller var interessert i, men også si noe om hvilke verdier velgerne hadde. Dermed blir det naturlig å spørre seg hvilken betydning et slik nytt og avansert redskap hadde for moderniseringen av AP.

Dette ønsker jeg å drøfte i følgende problemstilling:

Hvilken betydning hadde Norsk Monitor for Arbeiderpartiets moderniseringsprosess mellom 1986 og 1987?

I hovedproblemstillingen ønsker jeg å vise at NM var et nytt og betydningsfullt redskap. For å kunne analysere hvilken betydning et slik redskap hadde vil jeg bruke teorier rundt moderniseringsprosesser i politiske partier. Det vil også være nyttig å se hvordan NM kan gi kunnskap om endringer i samfunnet. Hvis NM kan forklare adferdsendringen til velgerne vil det være et nyttig redskap for politikere. Da blir det viktig å vise hvordan NM påvirket utviklingen til AP og hvilke konsekvenser det får sett i lys av teorier rundt modernisering av politiske partier.

For å gi et større perspektiv på og for å problematisere utviklingen som hovedproblemstillingen kommer til å beskrive ønsker jeg å legge til følgende

⁷ Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*. Oslo: Tiden Norsk Forlag 1990, 526

underproblemstilling:

Hvilke konsekvenser har en slik moderniseringsprosess hatt for demokratiet i Norge?

Hvis NM er et veldig kraftig redskap for politikere kan det vel også misbrukes. Derfor er det vanskelig å ikke stille seg spørsmålet om ikke informasjonen fra NM kan misbrukes?

Modernisering er som regel et ord med positive assosiasjoner, men er all form for modernisering positivt? Siden min hovedproblemstilling er å vise i hvilken grad NM har en betydning for moderniseringen av AP blir det naturlig å spørre hvilke konsekvenser en slik modernisering har for demokratiet?

1.3 Avgrensning

Jeg har som sagt valgt AP som et av mine analyseobjekt i min oppgave. AP har selvfølgelig endret seg hele tiden. Det jeg skal søke å få frem er at forandringene var spesielt store på 80-tallet. Da er det nyttig med et litt større overblikk på utviklingen til AP før vi starter på 80-tallet. Perioden i Norge fra omkring 1935 til 1979 er blitt omtalt som «sosialdemokratiets tidsalder» av Francis Sejersted.⁸ Det partipolitiske grunnlaget for denne perioden var APs overtagelse av regjeringsmakten i 1935 med Johan Nygaardsvold som statsminister. Nygaardsvold ble den første arbeiderpartistatsministeren i en ubrutt rekke frem til 1963.⁹ Allerede 50-tallet startet AP med en prosess som bevegde partiet mot høyre. AP gikk bort fra den «gammeldagse sosialiseringen» og åpnet opp for alternativer til statlig styring og offentlig drift. Landsorganisasjonen (LO) gikk lengre og fjernet «sosialisme» fra formålsparagrafen. Samvirkeorganisering og økonomisk demokrati ble sett på som alternativer for fellesskapsløsninger, som kunne demme opp mot markedsmakten.¹⁰ I valget i 1965 mistet AP flertallet i forhold til de borgerlige partiene og det ble en koalisjonsregjering ledet av Senterpartiets Per Boten. AP gjør et godt valg igjen i 1969 for så å gå på et kraftig tap i 1973 med bare 35,3% i stortingsvalget. Grunnen til det dårlige valget var blant annet at AP tapte EF saken i 1972.¹¹ AP gjorde et bra valg i 1977 under Oddvar Nordli. Når det

⁸ Sejersted, Francis. Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre. Oslo: Pax forlag, 2013, 14

⁹ Grindheim, Jan Erik, Knut Heidar og Kåre strøm. Norsk politikk. Oslo: Universitetsforlaget, 2017, 46

¹⁰ Grindheim, Jan Erik, Knut Heidar og Kåre strøm. Norsk politikk. Oslo: Universitetsforlaget, 2017, 49

¹¹ Grindheim, Jan Erik, Knut Heidar og Kåre strøm. Norsk politikk. Oslo: Universitetsforlaget, 2017, 54

nærmet seg valget i 1981 begynte Nordli å få problemer med helsen og i februar 1981 ble Gro Harlem Brundtland utnevnt til landets første kvinnelige statsminister. Valget 1981 ble som ventet et nederlag med 37,2%. Noe av grunnen til at dette nederlaget kunne spås på forhånd var nettopp slike politiske meningsmålinger som viste lav oppslutning for AP før valget.¹² Dette nederlaget i ble det første i en lang rekke dårlige storting og lokalvalg frem til og med 90-tallet.¹³

Denne relativt dramatiske utviklingen for AP på 80-tallet sammenfaller med publiseringen av NM for første gang i 1986. Dermed blir året 1986 og årene rett etter naturlig relevant. For å få frem betydningen av NM blir det viktig å se på den historiske utviklingen av slike undersøkelser og sette NM inn i en historisk kontekst. Vi skal se på historien bak slike undersøkelser fra de første partimålingene i 1946 og den første gjennomføringen av Henry Valens valgkampundersøkelse i 1957 frem til NM i 1986. Med utgangspunkt i et strateginotat laget for internt bruk i AP i forbindelse med lokalvalget i 1987 skal vi se hvilken betydning NM hadde for valgkampstrategien i AP. Dette blir en analyse av de valgkampstrategiene som kommer til syne i dette strateginotatet sett opp mot noen sentrale AP-politikere fra denne perioden som jeg har intervjuet. I tillegg skal vi også se på noen mulige forbindelser med *frihetsdebatten* og dermed se i hvilken grad NM påvirket tanker og ideologi innad i AP rundt 1986. Jeg skal se på strategiene frem mot valget i 1987. Dessverre blir det ikke plass til en analyse av valgkampen som AP førte i lokalvalget i 1987 i sin helhet. Tidsspennet til denne oppgaven begrenser seg dermed stort sett rundt årene 1986 og 1987. Det er derimot snakk om en analyse av planleggingen av valget og hvordan *frihetsdebatten* var ment for å vinne over nye grupper med en moderne tankegang.

Moderniseringen av AP var en prosess som mange mente startet med innføringen av nytt prinsippprogram på landsmøtet i 1981 og kulminerte på landsmøtet i 1987. Eller som Nyhamar skrev det: «landsmøtet i 1981 slipte knivene til slakteprosessen», som henviste til «slakting av hellige kyr» på landsmøtet i 1987.¹⁴ Gjerde beskriver også talen til Einar Førde i

¹² Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*, 349

¹³ Knut Are Tvedt, *Stortingsvalg – resultater 1882-2017*, SNL. Sist oppdatert. 10. november 2017. https://snl.no/Stortingsvalg_-_resultater_1882-2017#-Stortingsvalg_1977-1989 (Hentet 05.11.2018)

¹⁴ Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*, 354

på landsmøtet i 1987 som høydepunktet i det han kaller en modernisering i AP.¹⁵ Så med et høydepunkt i 1987 er det liten tvil om at prosessen fortsatte videre utover. Ottar Hellevik mener også at det var en moderniseringsprosess i AP på 90-tallet, som han spekulerte på om var et resultat av NM.¹⁶ Selv om moderniseringen av AP var en lang prosess som det er mulig å sette et høvelig startskudd for men vanskeligere å sette sluttstrek for, så skal jeg bare studere en liten bit av denne prosessen.

1.4 Metode

Denne oppgaven er et case studium av modernisering av politiske partier. Og casen jeg har valgt er AP modernisering i perioden 1986 til 1987. Jeg skal studere AP som et eksempel på modernisering. Vi skal se at det er ulike definisjoner for hva som betegnes som modernisering. Mitt mål er å drøfte i hvilken grad AP passer inn i disse teoriene. Ved å studere moderniseringen i AP er målet å få større innsikt og kunnskap om moderniseringsprosesser generelt sett.¹⁷ Det vil ikke bli noen lett oppgave å kunne generalisere ut fra studien av moderniseringen i AP siden de vil alltid være unike aspekter ved et slikt case. Dette er ikke en kausal studie som søker å finne årsaker til modernisering. Selv om jeg vil kort berøre noen årsaker til modernisering så er denne oppgaven er en studie av brudd og kontinuitet. Jeg skal undersøke i hvilken grad AP endret seg innenfor perioden.

Knut Kjeldstadli mener at man bør også inkludere en *positivistisk* og *hypotetisk deduktiv* metode. Som tidligere nevnt var det det et mye større fokus på *positivisme* tidligere. Kjeldstadli sier at en blanding mellom *positivistisk* og *hermeneutisk* metode er det mest fornuftige, og at historiefaget ofte har en tredje, særegen tilnærming. En tilnærming som tar hensyn til mønster og almene lovmessigheter samtidig som den tar hensyn til tilfeldigheter i historien. Tilfeldigheter som åpner opp for menneskelig handling og vilje. Da blir det ikke lengre snakk om almene lover, men heller sannsynligheter. Hvis A skjer, skjer sannsynligvis B.¹⁸ Jeg bruker som sagt noen muntlige kilder for å støtte opp de skriftlige kildene, og Kjeldstadli peker på et problem når det kommer til bruk av muntlige kilder. Dette problemet

¹⁵ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre. En retorisk analyse av Einar Førdes tale til Arbeiderpartiets 51. ordinære landsmøte. Universitetet i Oslo, 2009, 90

¹⁶ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken: Norsk monitor 1985-2007*. Oslo: Universitetsforlaget 2008, 189

¹⁷ Gerring, John. *Case Study Research, Principles and Practices*. Second edition. Cambridge: Cambridge University press. 2017, 28

¹⁸ Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var*, 125

er våre egne holdninger til fortid. Det kan hende at vi forsøker å justere minnene for at de skal passe normene vi har i dag.¹⁹ Vi har alle et historiesyn som minnene skal passe inn i. Kjeldstadli mener det er: «[...] ufornuftig å spørre direkte etter hva folk følte eller mente. Derimot kan vi feste mer lit til utsagn som kommer spontant, knyttet til konkrete forhold, og berettes som innslag i en fortløpende fortelling om eget liv.»²⁰ Her ser vi at det er en fin grense mellom *hermeneutiske* og *positivistiske* tilnærmingen. Fra 'føleri' til en 'tørr' beskrivelse av hva som skjedde.

Siden jeg skriver om politisk historie vil denne oppgaven bevege seg i skjæringspunktet mellom historie og statsvitenskap. Historiefaget har selvfølgelig vært påvirket av andre fag og vice versa. Derfor er det viktig å være oppmerksom på forskjellene ovenfor andre samfunnsvitenskapelige fag. Innenfor sosiologiens kvalitative metode er balansegangen mellom *positivisme* og *hermeneutikk* like vanskelig. I metodeboken, *Systematikk og innlevelse, En innføring i kvalitativ metode* bruker Tove Thagaard antropologen Clifford Geertz som eksempel på hermeneutisk metode. Geertz bruker begreper som «tykke» og «tynne» beskrivelser av virkeligheten.²¹ Hvor den «tynne» beskrivelsen bare gjengir det som observeres, mens den «tykke» beskrivelsen tar hensyn til fortolkningen som informanten selv gjør, og den fortolkningen som forskeren har.²² Georg G. Iggers poengterer derimot at Geertz ikke engang er historiker, men fokuserer på tolkingen av kulturelle uttrykk og har «little understanding for history».²³ Selv om Geertz metode ofte brukes i kulturhistorie er metoden ikke nødvendigvis overførbart til det som skal være kritisk historie. Når Geertz studerer kulturer ved å finne «mening» i de symbolske uttrykkene mener Iggers at han ikke tar hensyn til større sosiale strukturer. Iggers siterer Geertz syn på hvordan kulturell historie bør utvikle seg, på følgende måte: «[From] an experimental science in search of law [to] an interpretive one in search of meaning».²⁴ I denne søken etter mening er språket et viktig redskap. Dermed er denne metoden en del av «the linguistic turn». I følge Iggers bygger

¹⁹ Quinlan, Mary Kay. "The Dynamics of interviewing" I *The Oxford Handbook of Oral History*. Redigert av Ritchie, Donald A. New York: Oxford University Press, 2011, 35

²⁰ Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var*, 196

²¹ Geertz, Clifford. "Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture." In *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973, 3-30

²² Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (Bergen: Fagbokforlaget, 2011), 39

²³ Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century*, 125

²⁴ Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century*, 126

denne tankegangen på teoriene til Jaques Derrida og Michel Foucault. Disse filosofene mener at alle tekster inneholder ideologiske spenninger, derfor må teksten frikobles fra det samfunnet og forfatteren som har skapt teksten for å avdekke disse spenningene ved å dekonstruere teksten. Den «tykke beskrivelsen» til Geertz som skal kunne beskrive kulturelle fenomener uavhengig av teoretiske rammer kan ligne på hermeneutisk metode siden den baserer seg veldig på tolkning. Iggers mener derimot at dette er veldig misvisende. Hermeneutisk metode innenfor klassisk historisme forutsetter nemlig at det er et fellesskap eller en felles forståelse mellom observatør (historiker) og den observerte (historien) som gjør forståelse mulig. Geertz derimot mener at det som blir observert (historien) er fundamentalt ulikt den som observerer (historikeren), og at vi ikke kan bruke et språk vi er vant med til å beskrive dette, fordi vi da forvrenger det som er så annerledes med det.²⁵ Geertz mener også i likhet med Foucault og Derrida at språket og dermed teksten ikke beskriver en virkelighet utenfor teksten. Dette er i kontrast til klassisk hermeneutisk metode som ser en tekst som et produkt av samfunnet og forfatteren som har skapt den, og dermed kan teksten fortelle noe om den virkeligheten som har skapt den.²⁶

Thagaard viser også andre måter *postmodernisme* har hatt betydning for kvalitativ metode. I følge postmodernistene er kunnskapen vi har om historie intersubjektiv. Kunnskapen vi mener å ha om det som har skjedd vil en postmodernist prøve å dekonstruere for å finne spenninger i den.²⁷ Postmodernistene mener all kunnskap skapes i spenningen mellom de undertrykkende og de undertrykte.²⁸ Postmodernistene har et konstruktivistisk syn. Det betyr at alle begreper/kategorier vi bruker, som for eksempel kjønn, rase eller nasjon er sosiale konstruksjoner. Dermed blir den intersubjektive prosessen mellom forsker og intervjuobjekt viktig for hvordan kunnskapen blir utformet i fellesskap. Også innenfor sosiologien utfordret dette konstruktivistiske perspektivet det som tidligere hadde vært den tradisjonelle positivistiske tilnærming og førte til et radikalt brudd. Thagaard ser mye av de samme utfordringene som Iggers i den postmoderne metoden men nevner ikke Geertz som et eksempel på dette. Thagaard sier også at dette konstruktivistiske perspektivet fikk stor

²⁵ Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century*, 124

²⁶ Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century*, 121

²⁷ Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, 42

²⁸ Ref. kommer

betydning og innflytelse innenfor sosiologifaget.²⁹ Dette i motsetning til historiefaget som i liten grad ble påvirket av det postmodernistiske konstruktivistiske synet ifølge Iggers.³⁰

Thagaard mener at sosialkonstruktivismen og hermeneutikken er mindre avhengig av teori som fortolkningsramme enn mer fenomenologiske baserte retninger som symbolsk interaksjonisme og etnometodologi.³¹ Den fenomenologiske retningens vektlegging av teori mener Kjeldstadli er forskjellig fra historiefaget fokus på det partikulære, mens samfunnsvitenskapen har et større fokus på det generelle. Kjeldstadli ser likevel også behovet for teorier i historiefaget.³² Det var også en stor debatt i det norske forskningsmiljøet om modellenes betydning, hvor den norske historikeren Jens Arup Seip gikk til kraftig angrep på «modellenes tyranni» i norsk samfunnsvitenskap på 1970-tallet. Konklusjonen til Mjøset ble at Rokkans makrohistoriske modeller kom best ut av konfrontasjonen med historikernes kritikk.³³

Jeg har i denne oppgaven hatt behov for å trekke på metodene fra både historiefaget og samfunnsvitenskapelige fag. Meningsmålinger og valgundersøkelser er en sentral del av samfunnsvitenskapelig metode og dette har vært helt sentralt i min oppgave. Samtidig har jeg fokusert på den historievitenskapelige analysen av brudd og kontinuitet, hvordan selve AP forandret seg som organisasjon og hvordan det opplevdes av de som var med på det. I tillegg har jeg også brukt samfunnsvitenskapelige modeller rundt modernisering som ramme for min analyse av endringene. Jeg er likevel av den oppfatningen at jeg har klart å få frem hva som er det unike med akkurat dette tilfellet, som en god historiker bør klare.

1.5 Oppgavens struktur

I kapittel to tar jeg for meg teorier rundt modernisering og amerikanisering innenfor politikken og teorier som prøver å forklare hvordan og hvorfor velgerne endrer adferd.

²⁹ Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, 43

³⁰ Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century*, 15

³¹ Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, 46

³² Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var*, 104

³³ Mjøset, Lars. "Stein Rokkan og den norske metodestriden". *Sociologisk Forskning*. Vol. 24, No 1., Historisk Sociologi (1987): 12-25.

I kapittel tre vil jeg gjøre rede for utviklingen av politiske meningsmålinger og valgundersøkelsen i Norge. I dette kapitlet vil jeg påpeke forskjellene mellom typiske partibarometer og den mye mer omfattende valgundersøkelsen. Jeg ønsker å få frem at det er ulike meninger om hvilken betydning de har hatt for demokratiet. Vi skal se at slike målinger ble sett på som en trussel for demokratiet, og vi vil se at det er stor usikkerhet knyttet til betydningen av disse målingene.

I kapittel fire skal jeg forklare hvordan NM fungerer. Her er målet å få frem at NM er et nytt og kraftigere redskap med mye større forklaringskraft enn valgkampundersøkelsen og de vanlige politiske meningsmålingene. Her skal vi se betydningen av å måle verdier og holdninger i velgermassen.

Kapittel fem skal gjennomgå empirien som skal på hovedproblemstillingen. Her vil jeg vise hvilket inntrykk NM gjorde på noen sentrale personer innenfor AP når den ble presentert for første gang i 1986. Analysen av et strateginotat fra 1987 vil bli sentralt for denne analysen. Dette notatet vil vise at strategien til AP var sterkt påvirket av funnene og begrepene fra NM. Deretter jeg vise hvordan NM påvirket den ideologiske debatten innad og utad i partiet. Eksemplet som bli trukket frem i den ideologiske debatten er den såkalte *frihetsdebatten*. Dette kapitlet vil også analysere i hvilken grad AP passer inn i teoriene rundt modernisering og amerikanisering.

Kapittel seks skal drøfte hovedproblemstillingen. Her blir det en diskusjon om hvilken betydning NM faktisk hadde. Denne diskusjonen vil bruke teorien som er presentert som fortolkningsrammer. Dermed blir det en drøfting av hvillken grad empirien som er presentert passer inn i begreper som modernisering og «amerikanisering».

Kapittel syv skal summere opp de viktigste funnene og konklusjoner

2.0 Moderniseringen av norsk valgkamp og Arbeiderpartiet.

For å kunne skape en forklaringsramme for utviklingen innenfor AP på 80-tallet når det kommer til bruk av meningsmålinger og valgundersøkelser kan det være nyttig å se på ulike teorier innenfor modernisering innenfor politikken. Utviklingen i AP er ikke noe som skjer isolert fra resten av verden, derfor er det nyttig å se hvordan den generelle utviklingen i vestlige demokratier etter 2. verdenskrig har vært og hvilken betydning det har hatt for demokratiet. En viktig utvikling som kan bidra til å tvinge frem en modernisering av politiske partier er økende grader av uavhengige velgere som ikke føler noen lojalitet til et parti. Vi skal se hvordan denne utviklingen påvirker partiene og hvorfor denne utviklingen oppstår. Deretter skal jeg gjennomgå hva som kjennetegner begrepene *modernisering* og *amerikanisering* innenfor politisk teori. Dette blir viktig for senere i oppgaven å kunne drøfte i hvilken grad Arbeiderpartiet *moderniserte* seg på slutten av 80-tallet.

2.1 Tidligere forskning på modernisering i norsk valgkamp

Forskningen av Hallvard Notaker ligger veldig nært mitt tema. I sin doktorgradsavhandling *Coming Across - The Norwegian Conservative Party and the import of overseas campaign events for the media 1986-1989* tar Notaker for seg modernisering i Høyre på midten av 80-tallet. Notaker fokuserer på å bevise at denne *moderniseringen* kom fra USA via Storbritannia.³⁴ Her blir begrepet «amerikanisering» brukt nærmest som synonym for begrepet modernisering. Notaker problematiserer både begrepet «amerikanisering» og modernisering i forhold til sin analytiske verdi.³⁵ «Amerikanisering» og «amerikansk valgkamp» var begrepet som oftest ble brukt i media i forbindelse med Rolf Presthus mislykkede forsøk på bruk av teleprompter og andre visuelle hjelpemidler i 1987.³⁶ Notaker definerer «amerikanisering» ut fra denne sammenhengen som et overdrevent personfokus hvor systemet belønner den politiske hovedpersonens sjarm og karisma som endrer den politiske valgkampen til nærmest en teaterforestilling.³⁷ I tillegg kan det være greit med Karlsen og Naruds definisjon: «Amerikanisering» betegner en endring i retning av

³⁴ Notaker, Hallvard. *Coming Across - The Norwegian Conservative Party and the import of overseas campaign events for the media 1986-1989*. Oslo 2007, 138

³⁵ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 18

³⁶ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 1

³⁷ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 183

amerikanske valgkamper. Profesjonelle kampanjer, personifisering og bruk av negativ reklame er sentralt i denne sammenhengen».³⁸ Notaker viser at begrepet *amerikanisering* blir bruk som et skjellsord på en utvikling som ikke er ønsket i Norge. Denne *amerikaniseringen* i Høyre på slutten av 80-tallet besto av større personfokus og bruk av ekstern ekspertise.³⁹ Notaker viste også at både Høyre og Arbeiderpartiet tok i bruk NM i 1986 og den fikk en betydning for utviklingen i Høyre.⁴⁰ Så hvis NM fikk en betydning for Høyre er det jo ikke usannsynlig at den fikk betydning for utviklingen i AP.

Rune Karlsen og Hanne Marthe Narud har gjort en analyse av norske valgkampmetoder i 2001.⁴¹ De prøver å identifisere om metodene som brukes er «tradisjonelle» eller «moderne». Karlsen og Narud lener seg også tungt på teorien til Farrell og Webb i boken *Political Parties as Campaign Organizations* som fortolkningsmodell slik som jeg også vil gjøre.⁴² Denne modellen blir forklart senere i teorikapittelet. De fokuserer på et viktig aspekt ved moderniseringsprosessen, som er *profesjonalisering*. Dette begrepet brukes for å vise en økning i kjøp av eksterne tjenester og ekspertise. Karlsen og Narud henviser til et annet viktig forskningsbidrag som ligger tettere på mitt tema. Dette bidraget er boken *Medievalkamp* av Martin Eide, hvor begrepet *amerikanisering* blir brukt i stedet for *modernisering*. I denne boken viser Eide hvordan den norske valgkampen i 1989 ble *amerikanisert* Eide konkluderte med at det i 89 ikke var en spesielt skitten valgkamp med personangrep. Det som derimot tydet på økt *amerikanisering* var det økte media- og personfokuset.⁴³ Det som er verdt å bemerke seg er bruken av politiske meningsmålinger. Eide har funnet følgende beskrivelse av betydningen av slike meningsmålinger fra Martin Kolberg i 1989:

«For de to store, Arbeiderpartiet og Høyre, gjelder det at utblinkingen av målgrupper – segmenteringen – er blitt mer nyansert. I Arbeiderpartiet har man f.eks. tatt konsekvensen av at ungdom ikke er en ensartet gruppe. Og enda mer nyansert og avansert skal de bli. En ny edb-strategi

³⁸ Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?», 115

³⁹ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 78

⁴⁰ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 103

⁴¹ Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?». I *Valgkampens hete – Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Aardal, Bernt. Krogstad, Anne og Narud, Hanne Marthe (red). (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 114

⁴² Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?», 114

⁴³ Eide, Martin. *Medievalkamp*, 187

skal utvikles for at partiet ved stortingsvalget i 1993 skal kunne håndtere direkte markedsføring (Direct Mail) på en meget profesjonell måte, opplyste kontorleder Martin Kolberg til tidsskriftet Kampanje (nr. 2, 1989).»⁴⁴

Eide viser også hvor viktig sammenhengen mellom bruken av markedsundersøkelser og media er. «I partienes strategiarbeid er medievurderingene viktige fra første stund av. Et apparat for å følge mediebildet er avgjørende for å nå de definerte målgrupper med et utmeislet budskap som har den tilsiktede stil og tonefall og en tilstrekkelig personvinkling».⁴⁵ Det blir veldig klart at utviklingen i 89 går i en moderne retning i Eides analyse.

Eide gjorde også et veldig spennende funn som identifiserer en av de største utfordringene med moderne politisk markedsføring. Det funnet er et sitat fra Kristelig Folkepartis strateginotat for valgkampen i 1989:

«Vi har lett for å overvurdere velgernes rasjonelle side, og bør derfor i større grad henvende oss til menneskets følelser for å nå fram med vårt budskap. Undersøkelser viser at mennesker kan huske opplevelser, uten at dette registreres av menneskets fornuft. Dette er en erkjennelse vi vil positivt bruke, uten å misbruke, i årets valgkamp».⁴⁶

Videre analyserer Karlsen og Narud utviklingen innenfor valgkamp utover 90-tallet, spesielt valgkampen i 2001. Denne analysen er nyttig for å etablere litt kronologi og se hvilken retning utviklingen tar etter min periode. Analysen viser en høy grad av modernisering i forhold til modellen til Farrell og Webb. De fleste norske partiene er opptatt av å ha et sentralisert budskap og tar i bruk moderne kommunikasjonsteknologi slik som e-post og internett. De brukte fokusgrupper for å teste budskapet. Det er et betydelig personfokus med innleide mediekonsulenter som skulle gi medietrening til sentrale personer i partiene, og det ble brukt innleide kommunikasjonsrådgivere i både Høyre og Arbeiderpartiet. Partiene var likevel ganske skeptiske til nytten av slike rådgivere.⁴⁷ Det mest relevante aspektet ved analysen av valgkampen i 2001 var selvfølgelig bruken av markedsundersøkelser. Karlsen og Narud skriver at: «De fleste partiene hadde blinket ut spesielle målgrupper før valget i

⁴⁴ Eide, Martin. *Medievalkamp*, 58

⁴⁵ Eide, Martin. *Medievalkamp*, 57

⁴⁶ Eide, Martin. *Medievalkamp*, 150

⁴⁷ Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?», 125

2001.»⁴⁸ Målgruppen Arbeiderpartiet hadde valgt ut var «usikre eller mer troløse velgere». Det blir ikke sagt noe om hvilke spesifikke meningsmålinger det er snakk om. Det er også verdt å merke seg hvilken holdning de politiske lederne har til disse målingene ifølge Karlsen og Narud: «I intervjuene understreker lederne at slike målinger ikke brukes for å få informasjon hva som er populært for øyeblikket, men at målingene inngår som en del av den langsiktige tenkingen.»⁴⁹

2.2 Frihetsdebatten

Som vi kan se er det godt med forskningslitteratur fra 1989 på moderniseringsprosesser. Notaker tar for seg Høyre helt tilbake i 1986 og argumenterer for en betydelig moderniseringsprosess allerede da. Det finnes også noe forskning på modernisering av AP på 80-tallet. Helt sentralt i denne moderniseringen var den såkalte *frihetsdebatten* som Ole Andre Gjerde har forsket på. Startpunktet for denne debatten var 1981 og avslutningen i 1989 ifølge Gjerde.⁵⁰ Denne debatten blir omtalt av både forskere i dag og politikere fra den perioden som helt sentral i moderniseringen av AP. Gjerde peker ut Torbjørn Jagland og Einar Førde som den sentrale drivkraften i dette prosjektet, selv om Gro Harlem Brundtland ble ansiktet utad. Målet med denne debatten var først og fremst å ta tilbake frihetsbegrepet fra Høyre og fokusere på handlefriheten til enkeltindividet.⁵¹ I intervjuet mitt med Kolberg kalte han denne debatten også for en «demokratiseringsprosess» innad i partiet. Det skulle ikke lengre være et krav om blind lojalitet til partiledelsen og alle temaer skulle kunne diskuteres.⁵²

Proessen frem mot frihetsdebatten hadde sitt utspring i det nye prinsippprogrammet som ble vedtatt på landsmøtet i 1981. Samme året gikk AP på et kraftig valgnederlag hvor de gikk fra 42,3 prosent i 1977 til 37,2 i 1981. Et av hovedproblemene var at svikten blant yngre velgere hadde vært stor. Høyre tok over regjeringsmakten og AP havnet i opposisjon. AP gikk derimot seirende ut av lokalvalget i 1983 med 38,9 prosent av stemmene, en økning på 3

⁴⁸ Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?», 120

⁴⁹ Aardal, Bernt. Krogstad, Anne og Narud, Hanne Marthe (red). *I valgkampens hete – Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*, 121

⁵⁰ Gjerde, Ole Andre. *Frihet til venstre.*, 17

⁵¹ Gjerde, Ole Andre. *Frihet til venstre*, 44

⁵² Kolberg, Martin. Kontorsjef under Torbjørn Jagland som var partisekretær i perioden 1986 – 1992. Intervjuet 16.1.2018

prosent fra 1979. I stortingsvalget i 1985 gjorde AP et bra valg med 40,8 prosent. Det var i 1985 AP for alvor startet frihetsdebatten og bevegde seg både retorisk og politisk mot høyre. Gjerde fokuserer sin analyse av det han mener er høydepunktet i denne debatten, nemlig talen til Einar Førde for landsmøtet i 1987. I denne talen ble ord som frihet og selvrealisering honnørord som skulle harmoniseres med sosialisme. Førde kritiserte åpenlyst den sosialistiske tradisjonen for å være byråkratiserende og sentraliserende. Det var heller den individuelle friheten som måtte få mer plass i politikken til AP.⁵³ Førde poengterte også at AP alltid har stått for frihet. I følge Gjerde var det nå snakk om en overgang fra «positiv frihet» (frihet fra fattigdom) over til «negativ frihet» (frihet til å velge leverandør av tjenester, velge når du går på jobb).⁵⁴ Førde argumenterte for at det var verdt å ofre litt likhet for mer frihet.⁵⁵ Det er først og fremst en retorisk analyse Gjerde gjennomfører av Einar Førdes tale og ikke praktisk politikk. I følge Nyhamar var det også en klar sentrumsorientering av den praktiske politikken fra AP på 80-tallet. Denne sentrumsorienteringen var ikke bare et resultat av den parlamentariske situasjonen i mindretallsregjering, men også en bevisst omlegging.⁵⁶

2.3 Velgere uten tilhørighet

I følge Russel Dalton er utviklingen fra velgere som var partiløse til velgere som ikke føler noen spesiell lojalitet til et bestemt parti en viktig drivkraft for moderniseringen av politisk valgkamp. Derfor er det viktig å undersøke denne utviklingen for å se hvorfor det har utviklet seg slik. I følge de første studiene av det moderne demokratiet i USA på 50- og 60-tallet var det vanlig å føle tilhørighet til et politisk parti ut i fra hvilken sosioøkonomisk gruppe man tilhørte. Tilhørte man for eksempel arbeiderklassen så tilhørte man Arbeiderpartiet, for å ta et norsk eksempel. Det var veldig vanskelig å overbevise velgere om å bytte side. Valgkamp på denne tiden gikk ut på å mobilisere flest mulig velgere fra den aktuelle sosioøkonomisk gruppen til å stemme det som alle i denne gruppen gjorde. I følge Russel Dalton ga en slik partitilhørighet velgeren et slags filter som skilte ut informasjon som ikke stemte overens med partiets virkelighetsbilde, og forsterket det som stemte overens med partiets

⁵³ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre?, 7

⁵⁴ Fra Isaiah Berlins klassiske tekst: *Two Concepts of Liberty*. 1958

⁵⁵ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre?, 99

⁵⁶ Nyhamar, Jostein. Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990), 523

virkelighetsbilde.⁵⁷ Dette er en mekanisme som er kjent som begrepet «confirmation bias»⁵⁸, et begrep lånt fra det engelske språk. På en annen side hjalp partiet også velgere til å forstå kompleksiteten innenfor politikk, og ga en forståelsesramme for politiske saker. Det som kanskje var den viktigste funksjonen til partiet var å motivere til politisk engasjement og deltagelse.⁵⁹

Også i Norge var det en klar tendens utover 70-tallet hvor velgere ble mindre avhengige av politiske partier og medlemskapet gikk ned selv om befolkningen og antallet stemmeberettigede økte.⁶⁰ Ta for eksempel det partiet som undersøkes i denne oppgaven, Det Norske Arbeiderparti (AP), som ifølge deres egne tall hadde flest medlemmer i 1950 med 200 501 medlemmer. I 1975 var de nede i 137 954 medlemmer. I perioden 1986 - 1989 var det en liten økning. I 1985 økte de til 174 143 medlemmer, med det sank igjen i 1990 til 128 109 medlemmer.⁶¹ Denne utviklingen illustrerer godt det som Dalton mener var en generell utvikling i moderne demokratier. Han pekte på flere mulige årsaker til denne prosessen.⁶²

Andre og mer generelle mekanismer som Dalton nevner er at det oppstår et mye høyere utdanningsnivå blant velgerne. Dermed blir velgerne mindre avhengig av partiet som forståelses og fortolkningsramme til det komplekse politiske systemet. Samtidig gir massemedia mye større tilgang til informasjon. Tidligere var det vanlig å få informasjon gjennom partipressen og partiets representanter. Dalton antydde også muligheten for at den politiske informasjonen kunne bli mindre partisk og mer objektiv på grunn av massemedia. En annen faktor som påvirket velgernes forhold til partiene var en dramatisk økning i antallet interessegrupper og organisasjoner. Disse organisasjonene kunne også operere helt uavhengig av politiske organisasjoner og fremme sine saker på egenhånd.⁶³ Når velgerne blir mere usikre på sine valg så betyr det at politiske partier har mye mer å vinne på god politisk

⁵⁷ Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications" In: Russel Dalton&Martin P. Wattenberg, red., *Parties without Partisans* Oxford: Oxford University press, 2000, 21

⁵⁸ Plous, Scott, *The Psychology of Judgment and Decision Making*, New York: McGraw-Hill. 1993, 233

⁵⁹ Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications", 21

⁶⁰ Bjørklund, Tor. "Election campaigns in postwar Norway (1945-89), 290

og Valen, Henry. *Valg og politikk: et samfunn i endring*. 2. utgave. Oslo: NKS Forlaget. 1995, 354

⁶¹ <https://www.arbeiderpartiet.no/om/medlemstall/> Sist sett 23.02.18

⁶² Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications", 22

⁶³ Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications", 22

markedsføring. Dette er en av flere faktorer som tvinger frem en modernisering av politiske partier. Vi skal nå se hvilke endringer en slik modernisering kan føre til.

2.4 Tre stadier med modernisering

Med utgangspunkt i data fra OECD-land har David Farrel og Paul Webb laget en teori om at moderniseringen av demokratisk valgkamp kan deles opp i tre faser. Hvor langt de ulike OECD-landene er i denne prosessen vil variere.

Det første fasen karakteriseres av direkte kommunikasjon fra partiet til velgerne gjennom partipressen, plakater, massemøter og dør til dør-aksjoner. Man tok for gitt at velgerne stemmer ut ifra sin sosioøkonomiske tilhørighet. Dermed var det ikke behov for å endre på meningene til velgergrupper. Målet var heller å mobilisere flest mulig fra den aktuelle velgermassen til å stemme.⁶⁴

Den andre fasen preges av innføringen av fjernsyn. TV-teknologien får store konsekvenser for valgkamp. Før TV var det uvanlig at velgerne fikk se partilederen i egen person, men med TV fikk mange flere muligheten til å se partilederen og bedømme personen. Det ble veldig vanlig i demokratiske land å arrangere debatter med partiledere på TV. Dermed fikk partiledelsen en mye mer direkte tilgang til velgerne, selv om det som regel var en indirekte kommunikasjon på medias premisser. Tidligere var det lokale ledere som hadde ansvaret for å spre det politiske budskapet, med alle de variasjonene det kunne føre til. Med TV ble det et mye større behov for et sammenhengende og samsvarende felles budskap fra partiet. Partilederen kunne ikke stå å si en ting på TV mens de lokale lederne sa noe helt annet. Derfor var det naturlig å samle mer autoritet under den nasjonale partiledelsen. Denne *nasjonaliseringsprosessen* med ett felles nasjonalt budskap ble dermed et naturlig resultat av denne prosessen.⁶⁵ Med den økte eksponeringen til partilederen ble det også naturlig at det ble et større fokus på personligheten til partilederen. Dette fokuset på partilederen gikk ofte på bekostning av fokuset på partiets budskap/politikk. For politikere flest var dette et nytt og skremmende medium. Derfor bidro det til *profesjonaliseringen* av partiorganisasjonen med å hente inn ekspertise utenfra innenfor medietrening. Denne fasen kjennetegnes også av en oppfatning om at det var mulig å endre oppfatningen til velgere og få dem til å endre

⁶⁴ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations" In: Russel Dalton&Martin P. Wattenberg, red., *Parties without Partisans*. Oxford: Oxford University press, 2000, 104

⁶⁵ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 105

stemme. Det var faktisk mulig å få en arbeiderklassefamilie i generasjoner til å stemme konservativt. Derfor trengte man råd fra profesjonelle for å tilpasse budskapet til den aktuelle gruppen.⁶⁶

Den tredje fasen består av en høy grad av *profesjonalisering* for å kunne utnytte nye og avanserte teknologier og metoder. Her begynner telekommunikasjonsteknologi som kabel og satellitteknologi å gjøre seg gjeldene sammen med internett. Disse teknologiene krever igjen ny ekspertise. Det ble et større fokus på direkte kommunikasjon, siden flere OECD-land åpnet for politisk reklame på TV. Internett åpnet også nye muligheter for direkte kommunikasjon med velgere. Det ble mulig å sette opp relativt billige nettsider som hadde stort potensiale for å nå mange for en lav pris. Det var selvfølgelig i USA at potensialet til internett ble utnyttet først.

Den teknologien som er viktigst for denne oppgaven gjør seg mye mer gjeldene i denne fasen. Det er i denne fasen bruken av spørreundersøkelser for alvor begynner å gjøre seg gjeldene og de begynner å ligne mer på markedsundersøkelser. Partibarometre har eksistert lenge, men det er nå undersøkelsene blir avanserte. Disse spørreundersøkelsene blir veldig avanserte og krever eksterne eksperter for å kunne tolkes. Det disse undersøkelsene kan vise da er spesifikke målgrupper som er usikre på hva de skal stemme. Dette er verdifull informasjon for et politisk parti.⁶⁷ Når en slik målgruppe er identifisert har man muligheten for å bruke noe som kalles for «narrowcasting». «Narrowcasting» er et enkelt og spesifikt budskap rettet mot en spesifikk målgruppe for å endre deres stemmegivning. Med en slik tilnærming blir det klart at denne fasen er mer forbrukerorientert. Det er ikke lengre snakk om å overbevise velgerne om at et politisk budskap er riktig/bra med lange resonnementer. Det er heller snakk om å tilpasse det politiske budskapet slik at det passer det som allerede er velgeren/kundens oppfatning. Det som Edward Bernays kalte «the engineering of consent», å konstruere samtykke.⁶⁸ I følge Farrell og Webb begynte USA å inntre denne fasen for fullt allerede fra 1988. Denne oppgaven skal prøve å se om det er lignende tendenser i Det Norske Arbeiderpartiet på slutten av 80-tallet. Farrell og Webb tar selvfølgelig et forbehold om at virkeligheten ikke er så enkel å kategorisere og definere. Overgangen mellom de ulike fasene er selvfølgelig glidende og noen land kan vise

⁶⁶ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 105

⁶⁷ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

⁶⁸ Bernays, Edward L. "The Engineering of Consent", 114

kjennetegn fra to ulike faser over lengre tid. De nyere demokratiene kan hoppe over noen av de første fasene også.⁶⁹

2.5 Amerikanisering

Når man snakker om *modernisering* i politikken brukes ofte begrepet *amerikanisering* i samme betydning. *Amerikanisering* er et begrep som har mye mer negative konnotasjoner i forhold til modernisering. Hallvard Notaker viser i sin tidligere nevnte avhandling at norsk presse brukte begrepet *amerikanisering* nærmest som et skjellsord mot Høyre i 1987. Pressen så på partilederen Rolf Presthus bruk av teleprompter og andre teknikker for iscenesettelse brukt i hans tale på partiets nasjonalforsamling som et forsøk på *amerikanisering* av norsk politikk. Disse metodene kjente pressen igjen fra Margaret Thatchers Conservative Party, som igjen hadde hentet det fra amerikanske partier, og slike metoder var ikke ønsket.⁷⁰ I denne oppgaven blir det veldig problematisk å bruke begrepet *amerikanisering* siden det har så negative konnotasjoner selv den dag i dag, ifølge Rune Karlsen.⁷¹ Intervjuet med Martin Kolberg og Arne Strand kunne blitt mye mer defensivt fra deres side om spørsmålene tok utgangspunkt i en mulig *amerikanisering* av Arbeiderpartiet.

Seymour Martin Lipset bruker begrepet *amerikanisering* på et annet fenomen innenfor politikken som også er relevant for denne oppgaven. Lipset beskrev i sin tekst *The Americanization Of The European Left*, hvordan den europeiske venstresiden ble mer kapitalistisk og bevegde seg mer mot det politiske sentrum i løpet av 1980 og 90-tallet. Lipset tar utgangspunkt i Karl Marx falske profeti om at det skulle bli de mest industrielt og kapitalistisk utviklede nasjonene som skulle gjennomføre proletariatets revolusjon og innføre sosialisme. Lipset beskriver også marxistenes store overraskelse over mangelen på sosialistiske bevegelser i USA som et høyt utviklet industrikapitalistisk land. Selv om denne profetien ikke ble oppfylt kan USA fremdeles vise hva som blir den politiske fremtiden for moderne industrikapitalistiske land. Lipset argumenterte for at alle moderne industrikapitalistiske land ble så sterkt påvirket av det politiske landskapet USA at de endte

⁶⁹ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 106

⁷⁰ Notaker, Hallvard. *Coming across - The Norwegian Conservative Party and the import of overseas campaign events for the media 1986-1989*. Oslo 2007, 1

⁷¹ Landsgård, Kristian. *Ingen amerikanisering*. I Forskning.no. Oppdatert 07.09.2009
<https://forskning.no/politikk/2009/09/ingen-amerikanisering> (hentet 08.11.2018)

til slutt opp med det samme politiske landskapet som USA. Dermed er det snakk om en *amerikanisering* av politikken til andre moderne industrikapitalistiske land.⁷²

Endringen det er snakk om innenfor amerikansk politikk er enkelt beskrevet som en høyrevridning av den politiske venstresiden. I USA er den politiske venstresiden representert av The Democratic Party som var et slags arbeiderparti som hadde noen sosialdemokratiske trekk. Endringen det var snakk om her var at Demokratene endte opp med en annerkjennelse av markedet som den eneste løsning og drivkraft i økonomisk utvikling og velstand. Videre var det enighet om å gå bort fra statlig eierskap til økt privatisering av det som tidligere var statlige tjenester. Denne endringen ble drevet frem av Bill Clinton i USA og Tony Blair i Storbritannia. Denne politiske bevegelsen fikk betegnelser som «progressiv» og «the third way». Denne utviklingen ble også drevet fram av en postmaterialistisk ideologi som er opptatt av mye mer enn materiell utjevning. Saker som miljøvern og rettigheter for utsatte grupper som for eksempel kvinner og homofile ble viktigere.⁷³

Det Lipset mente var grunnen til endringen var forandringen i sosioøkonomiske forhold. Samfunnet var ikke lenger formet som en pyramide med flest fattige på bunnen. Samfunnet på 80 og 90-tallet formet seg mer som en diamant som buler ut på midten. De fleste var altså blant en middelklasse og hadde det relativt komfortabelt materielt sett. Da ble ikke materielle behov så viktig i politiske avgjørelser. En annen interessant påstand som Lipset kom med var at Norge var det eneste landet som ikke har blitt en del av denne prosessen enda. Lipset hadde en litt vel enkel forklaring på det norske unntaket når han sa: «Norway can retain a belief in «old fashioned socialism» because of its abundant oil resources, which pay for its welfare state».⁷⁴ Vi skal se hvordan empirien jeg har samlet inn passer inn i denne påstanden senere i denne teksten.

⁷² Lipset, Seymour Martin. "The Americanization of the European Left". I *Political Parties and Democracy*, redigert av Daimond, Larry and Gunther, Richard Gunther. Side 52-67. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001, 53

⁷³ Lipset, "The Americanization of the European Left", 60

⁷⁴ Lipset, "The Americanization of the European Left", 60

3.0 Politiske meningsmålinger og valgforskning

For at et parti skal kunne gjennomføre en mest mulig effektiv valgkamp er de avhengige av relevant informasjon om velgerne, både om sine lojale velgere og potensielt nye velgere. Det er for eksempel veldig nyttig å vite hva en spesiell sosioøkonomisk gruppe stemmer på. Men som vi har sett har denne koblingen mellom sosioøkonomiske grupper og stemmegivning mistet mye av sin forklaringskraft.⁷⁵ De første reelle mulighetene politikerne fikk til å øke sin kunnskap om velgerne og deres stemmevaner var meningsmålinger og valgforskning. Dette kapittelet skal redegjøre for bakgrunnen til meningsmålinger i Norge og ulike teorier om hvilken betydning disse undersøkelsene kan ha. Deretter skal jeg se på valgforskningen i Norge og dens betydning for politisk valgkamp.

Vi så hvordan nesten alle eksperter og meningsmålinger tok feil i utfallet av presidentvalget i USA i 2016.⁷⁶ Målingene viste at Hillary ville få flest stemmer men vant likevel ikke nok representanter i valgmannskollegiet. Selv i stater som var viktige for å vinne flertall i valgmannskollegiet viste meningsmålingene en knapp seier til Hillary.⁷⁷ Men som vi alle vet var det Trump som vant til slutt. Slike politiske meningsmålinger virket ganske meningsløse etter dette valget. Selv om disse målingene ble tolket feil og ble kritisert for å være av for lav kvalitet, har det helt siden starten vært en stor diskusjon om hvilken betydning slike målinger har. For eksempel kunne man tenke at det ikke var så farlig at man ikke rakk å stemme siden alle meningsmålingene tydet på at Hillary kom til å vinne valget, noe som igjen kunne ført til at hun fikk mindre stemmer. På den måten kunne slike målinger påvirke valget. Det er mange andre teorier på hvorfor alle tok så feil. Vi skal se på noen av fallgropene ved bruk av slike målinger og hvordan de kan være av nytte.

3.1 Meningsmålinger

Meningsmålinger baserer seg på å velge ut et representativt utvalg av enkeltindivider og innhente deres syn på forskjellige saker. Det finnes ulike metoder for å velge ut fra universlista av tilgjengelige respondenter. En metode er *enkel tilfeldig* med for eksempel loddtrekning. En annen metode er *systematisk utvelging* hvor man får enheter med en

⁷⁵ Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications", 22

⁷⁶ Lauritsen, Even Nicolai. *Derfor tok meningsmålingene feil om valget i USA*. Forskning.no <https://forskning.no/valg-utenrikspolitikk-politikk/derfor-tok-meningsmalingene-feil-om-valget-i-usa/385542> (Hentet 2.2.2019)

⁷⁷ Marianne Vikås. *Valgkartet som uroer Trump*. VG.no <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/OM5dw/valgkartet-som-uroer-trump> (Hentet 30.3.2019)

bestemt avstand på universlista. *Stratifisert utvelging* går ut på å ordne enheter i grupper(strata), for eksempel kjønn eller aldersgrupper. Innenfor disse gruppene blir det da igjen gjort et tilfeldig utvalg. Dette gir forskeren kontroll over antallet fra hver *strata*. *Klyngeutvelging* fungerer ved å velge ut for eksempel spesifikke geografiske områder, men her er det også viktig at utvalgene i hele prosessen er tilfeldig.⁷⁸ Alle disse metodene som nå er nevnt baserer seg på tilfeldighet, men det finnes metoder som ikke gjør det og betegnes som ikke-sannsynlighetsutvelging. Innenfor denne metoden finnes det flere varianter som skjønnsmessig utvelging, utvelging ved sjølseleksjon, slumpmessig utvelging og kvoteutvelging. De metodene som ikke baserer seg på tilfeldighet er mer problematiske men kostnadseffektive. En risikerer at utvalget blir skjevt(biased) i stedet for representativt.⁷⁹

Alternativet ville vært en folkeavstemning, som er veldig dyrt å gjennomføre. Derfor er tanken at man med et så lite utvalg av respondenter som mulig kan få et resultat som ville være tilnærmet likt resultatet av en folkeavstemning. Meningsmålinger ble i politisk sammenheng brukt til å måle populariteten til de ulike partiene, eller for å se hvordan publikum forholdt seg til spesifikke politiske stridsspørsmål. Politikere kan også teste ut sitt politiske budskap og kampsaker i slike målinger.⁸⁰ Den første partimålingen i Norge ble gjennomført av Fakta i samarbeid med VG i 1945. Fakta gikk etter det bort fra politiske målinger og over til markedsundersøkelser. Den første partimålingen fra Norsk Gallup kom i 1946.⁸¹ Gallup ble etterhvert ledende innenfor partimålinger og fikk i 1953 en avtale med Høyre og AP om å levere partiundersøkelser til dem. Norsk Gallup hadde i praksis nesten monopol på partimålinger frem til 70-tallet.⁸² I 1973 ble det utgitt partimålinger fra nye aktører som Scan-Fact og Markeds og Mediainstituttet (MMI). MMI var en spesialavdeling i Forenede Annonsebyråer og begynte ikke med regelmessige partimålinger før i 1977. Dermed var Norsk Gallups monopol på partimålinger i realiteten brutt i 1977.⁸³

⁷⁸ Hellevik, Ottar. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgave. Oslo Universitetsforlaget 1991, 87

⁷⁹ Hellevik, Ottar. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, 89

⁸⁰ Hellevik, Ottar. *Gallup demokratiet – Bruk og misbruk av meningsmålinger*. Askim: Det Norske Samlaget 1972, 11

⁸¹ Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*. Oslo: Norsk Gallup Institutt 1996, 22

⁸² Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*, 62

⁸³ Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*, 63

Ved å bruke meningsmålinger som er billigere kan man oftere spørre folket om råd. Selv om det er flere feilmarginer ved bruk av meningsmålinger fra et lite representativt utvalg så mener Hellevik at resultatet kan tilsvare en folkeavstemming innenfor rimelige marginer. Meningsmålingene kan også gjøres mer presise ved å bruke grundige vitenskapelige metoder og ved å utvide antallet respondenter fra ca. 1600 som var det vanlige antallet på 70-tallet.⁸⁴ Derimot er det vanlig at slike meningsmålinger bare blir brukt aktivt når de stemmer overens med det politikerne allerede har bestemt seg for. Når folket mener noe annet enn politikerne har målingene en tendens til å bli ignorert. Det vil også være problematisk for politikere å tilpasse seg folkemeningen til enhver tid. Det til tross for at et «Gallupdemokrati» ikke trenger å være så kostbart. Hellevik påpeker problemet med at politikerne da må forholde seg til en folkemening med motstridende ønsker slik som lavere skatter og avgifter men samtidig bedre offentlige tjenester.⁸⁵

3.2 Problemer med meningsmålinger

Slike partimålinger blir først og fremst brukt i media. Ragnar Waldahl mener bruken av slike målinger i media ikke er nok etterrettelig og blir brukt på en misvisende måte, noe som ble illustrert for hele verden under presidentvalget i USA i 2016. Hellevik har også skrevet to bøker som omhandler feiltolkning og misbruk av meningsmålinger, den ene er *Gallup demokratiet*⁸⁶ og den andre er *Mål og mening – Om feiltolkninger av meningsmålinger*.⁸⁷ Waldahl peker på fire hovedutfordringer når det kommer til påliteligheten til slike målinger. Det første er å gjøre et stort nok utvalg som samtidig er representativt for resten av befolkningen. Med et utvalg på 1200 personer vil man kunne få en feilmargin på 2,6 prosentpoeng i hver retning. Med et utvalg på 800 personer øker feilmarginen til 3,2 prosentpoeng. Dette er noe som mediene sjeldent tar tilstrekkelig hensyn til i sine analyser.⁸⁸ Mediene utelater som regel helt å informere om størrelsen på utvalget. Da blir det veldig problematisk når mediene kommer med utsagn som: «Frp går frem med 1,4

⁸⁴ Hellevik, Ottar. *Gallup demokratiet – Bruk og misbruk av meningsmålinger*, 104

⁸⁵ Hellevik, Ottar. *Gallup demokratiet – Bruk og misbruk av meningsmålinger*, 105

⁸⁶ Hellevik, Ottar. *Gallup demokratiet – Bruk og misbruk av meningsmålinger*

⁸⁷ Hellevik, Ottar. *Mål og mening – Om feiltolkninger av meningsmålinger*. Oslo: Universitetsforlaget 2011

⁸⁸ Waldahl, Ragnar. *Opinion og Demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget 2007 210

prosentpoeng».⁸⁹ Den andre utfordringen er at mediene ikke oppgir spørsmålsformuleringens nøyaktige ordlyd, dette er svært viktig siden formuleringen på spørsmålet kan ha stor betydning for hva som svares. Spørsmålsformuleringen er mye viktigere i politiske enkeltsaker enn i de vanlige partimålingene. Det er publikum selv som til slutt må avgjøre validiteten til spørsmålsformuleringen og avgjøre hva som blir svart på. Den tredje utfordringen er at medier utelater å opplyse når intervjuene er utført. Det er viktig at intervjuperiodens lengde er kjent for å vite muligheten for call-backs, for å kunne sammenligne ulike målinger er det viktig å vite når målingen ble gjort. Det siste kan virke opplagt men synes likevel på, og det er å oppgi informasjon om oppdragsgiveren. Når man vet hvilken betydning spørsmålsformuleringen kan ha for utfallet av undersøkelsen så blir det viktig å kjenne oppdragsgivers interesse i saken.⁹⁰

3.3 Effekten av partimålinger

Det var fra første stund en debatt rundt bruken av partimålinger. I 1953 ble det gjort en avtale mellom Norsk Gallup, Høyre og AP om at partimålinger ikke skulle offentliggjøres. Resultatene skulle bare være kjent for en liten gruppe sentrale politikere.⁹¹ Frykten var at velgerne skulle la seg påvirke av resultatene i partimålingene. Waldahl sier derimot at det er stor usikkerhet rundt effekten av slike meningsmålinger. Det er i prinsippet fire ulike mulige effekter av en slik måling når den publiseres. De to ulike effektene av enten et positivt eller negativt resultat er motstridene.⁹² Hvis det for eksempel er et veldig positivt resultat for et parti ville det kunne oppnå mer støtte, det som kalles *bandwagoneffekten*. Det positive resultatet kan også få det man kaller *gratispassasjereffekten*. Det vil si at mindre engasjerte velgere lar være å stemme siden de tror et parti med fremgang i målingen kan klare seg uten deres stemme. Med et negativt resultat for et parti kan man få *underdogeffekten* som er det motsatte av bandwagoneffekten. Det bygger på tanken om at tapere får sympati og at det skaper kampvilje innad i partiet og blant de lojale velgerne, men et negativt resultat kan like gjerne skape en selvprofetieffekt som gir en følelse av håpløshet i partiet. Dette kan også skape splid og konflikter innad i partiet. Velgere kan da tenke at partiet ikke kommer til å nå sperregrensen eller uansett får minimal innflytelse. Waldahl sier at det finnes få studier

⁸⁹ Waldahl, Ragnar. *Opinion og Demokrati*, 218

⁹⁰ Waldahl, Ragnar. *Opinion og Demokrati*, 217

⁹¹ Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*, 64

⁹² Waldahl, Ragnar. *Opinion og Demokrati*, 222

som kan bekrefte slike effekter.⁹³ Selv om målingene ble forsøkt holdt hemmelig i Norge fra 1953, viste seg veldig vanskelig å unngå lekkasjer, og fra 1966 ble det som ble kalt for «partibarometeret» offentliggjort den 11. hver måned i aviser og kringkasting.⁹⁴

3.4 Valgundersøkelsen

I 1957 kom det en ny mulighet for politikere i Norge å skaffe seg mer informasjon om sine velgere. Dette var det nye Valgforskningsprogrammet som ble startet av Stein Rokkan og Henry Valen. Valgforskningsprogrammet består av et landsrepresentativt utvalg av velgere som ble intervjuet før og etter valget. I 2017 hadde det blitt gjennomført mer enn 25 000 intervjuer i 14 landsrepresentative undersøkelser siden 1957. Undersøkelsen består også av dybdeundersøkelser av noen utvalgte lokalsamfunn hvor man trakk et representativt utvalg på 1200 personer.⁹⁵ Dette var et veldig ambisiøst prosjekt basert på foreliggende valgstatistikk som skulle studere sammenhengen mellom politiske, demografiske, sosiale og økonomiske forhold, sekundæranalyser av meningsmålinger, og gjennomføring av en landsrepresentativ velgersurvey. De skulle også innholdsanalysere partienes valgkampmaterieell og valgtaler, i tillegg til at de ville studere to lokalsamfunn (det ble fire).⁹⁶ I følge Bernt Aardal tok undersøkelsen for seg konkrete temaer som,

«[...] valgordning, partiorganisering, ideologi og program, nominasjon av kandidater, valgdeltakelse, stemmefordeling, stabilitet i valgfaterden, yrkesstruktur og stemmegivning, strukturendringer og mobilitet, klasseskiller og politikk, språk, religion og politikk, partiidentifikasjon, politiske stridsspørsmål, forholdet mellom partier og organisasjoner, valgkampens innhold og betydning, avisenes rolle, radiolytting, pamflettlesing, de apolitiske og apatiske, det lokale partiarbeidet i valgkampen, interesseorganisasjonenes rolle, samt sammenfattende analyser av utviklingen av det norske samfunnet mot sterkere differensiering, nedbryting av klasseskiller og økt mobilitet»⁹⁷

Undersøkelsen i 1985 inneholdt hele 139 spørsmål som intervjuobjektet skulle svare på. Disse spørsmålene ble stilt til et nettoutvalg på 2180 personer ut av et bruttoutvalg på 2967 personer.⁹⁸ Det er et veldig omfattende omfang av spørsmål som kunne avdekke viktige sammenhenger mellom klasse og stemmegivning, ideologi og stemmegivning, i tillegg til

⁹³Waldahl, Ragnar. *Opinion og Demokrati*, 223

⁹⁴ Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*, 65

⁹⁵ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 294

⁹⁶ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 295

⁹⁷ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 297

⁹⁸ Kiberg, Dag m. flere. *De norske valgundersøkelsene 1977, 1981, 1985, 1989, 1993 og 1997. Dokumentasjon og frekvenser*. https://nsd.no/om/rappport/nsd_rappport117.pdf (Hentet 1.3.2019)

hvilken betydning kjønn, alder og utdanning har for stemmegivning. Den kunne også finne ut hvilke partier som hadde mest troverdighet i ulike områder av politikken, slik som helse, økonomi og miljø.⁹⁹

Valgforskningsprogrammet bidro også til den internasjonale debatten rundt velgeradferd. Debatten var preget av to skoler hvorav den ene ble kalt Colombia-skolen. Colombia-skolen var en sosiologisk modell som la vekt på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og stemmegivning. Den andre var Michigan-skolen som var mer sosialpsykologisk orientert. Modellen til Michigan-skolen var mer formet som en årsakstrakt hvor de viktigste faktorene for valghandlingen ble plassert i den smaleste enden og faktorer av mindre betydning for valghandlingen ble plassert lengre unna i den vide starten. I denne modellen var partiidentifikasjon en veldig sentral forklaringsfaktor for stemmegivning.¹⁰⁰ I Norge var sammenhengen mellom sosial klasse og partiidentifikasjon på den ene siden og sosial klasse og stemmegivning på den andre så sterk at det ga liten mening å bruke den amerikanske modellen på norske velgere. I starten av Valgforskningsprogrammet var nettopp den sosiale tilhørigheten veldig viktig for stemmegivningen. Senere ble denne sammenhengen mye svakere.¹⁰¹

Allerede på 60-tallet begynte Valen og Rokkan å utvikle en ny forklaringsmodell for velgeradferd. Denne modellen opererte med fem skillelinjer innenfor rammen av en geografisk sentrum-periferi motsetning. Disse skillelinjene var: 1) en territoriell motsetning, 2) en sosiokulturell motsetning (målsak og avholdssak), 3) en religiøs motsetning, 4) en økonomisk konflikt i varemarkedet, 5) en økonomisk konflikt i arbeidsmarkedet. Denne modellen ble en del av debatten om «modellenes tyranni» mellom historikeren Seip og Rokkan som jeg tidligere har referert til. Rokkan fremholdt at Seip tydeligvis tolket hans modeller som om de var en beskrivelse av virkeligheten, men Rokkan selv leste dem som begrunnelse for valg av strategi i den videre analysen. Og Aardal sier selv at: «innenfor rammen av Valgforskningsprogrammet har vi uansett valgt å betrakte modellen som en

⁹⁹ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 299

¹⁰⁰ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 300

¹⁰¹ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 301

dynamisk modell som kan og må tilpasses nye samfunnsmessige og politiske omstendigheter».¹⁰²

Etter hvert ble Michigan-modellens vektlegging av langsiktige bånd mellom parti og velger utsatt for kritikk. Rasjonelle modeller, som blant annet Anthony Downs medianvelgerteorem, ble sett på som mer relevante enn partiidentifikasjonsmodellen. I denne modellen plasseres velgerne i en endimensjonal akse, der de fleste velgerne befinner seg i sentrum av aksene, hvor velgerne baserer valget sitt på avstanden mellom partiets politikk og egne standpunkter. Denne modellen ble kritisert for å ikke passe inn i det europeiske flerdimensjonale flerpartisystemet.¹⁰³ Etter hvert som sammenhengen mellom sosial bakgrunn og stemmegivning ble svekket ble det satt fokus på politiske enkeltsaker. Stemmegivning basert på enkeltsaker, kalt «issue voting», ble like mye en utfordring for skillelinjemodellen som det ble for Michigan-modellen. Skillelinjemodellen ble kritisert for å basere seg for mye på den klassiske motsetningen mellom høyresiden og venstresiden, det som Rokkan og Valen kalte konflikten på arbeidsmarkedet. Selv om den norske valgforskningen helt fra starten viste at norsk politikk ikke var endimensjonal, innrømmet Valen at politiske enkeltsaker ikke ble viet noen særlig oppmerksomhet i de tidligste undersøkelsene.¹⁰⁴

Utover 80- og 90-tallet tok valgforskningen i Norge mer hensyn til politiske stridsspørsmål og orienteringer.¹⁰⁵ På samme tid presenterte Ronald Inglehart sin teori om overgangen fra materialistiske til postmaterialistiske verdier i boken *The Silent Revolution*.¹⁰⁶ Spørsmål rundt velgernes holdninger til disse verdiene ble først tatt med i valgundersøkelsen i 1997, men ble ikke koblet særlig opp mot de andre holdningsdimensjonene som ble brukt. Sammen med de store svingningene i velgermassen gav det mening å flytte det analytiske blikket fra langsiktige bindinger som sosiale og ideologiske faktorer til mer dynamiske faktorer. Derfor mener Aardal at valganalysene blir mer komplekse og stiller høyere krav til både datainnsamling, empiriske analyser og teoriutvikling. Dette er bakgrunnen for at

¹⁰² Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 301

¹⁰³ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 301

¹⁰⁴ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 303

¹⁰⁵ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 303

¹⁰⁶ Inglehart, Ronald. *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press. 1977

valgundersøkelsen «i de senere årene har ordnet analysene i modeller hvor vi ser på sosialstrukturelle forhold, verdier og politiske orienteringer, den politiske dagsorden og «performance» i sammenheng».¹⁰⁷ I følge Skirbekk er det målingen av de politiske grunnholdningene som er den viktigste kunnskapen man får om velgerne fra valgundersøkelsen. Disse grunnholdningene mener Skirbekk er mye mer stabile og konstante. «Velgerne er med andre ord ikke inkonsistente».¹⁰⁸ Derimot er holdningene til politiske konfliktspørsmål mindre konstante og endrer seg i takt med den sosioøkonomiske og politiske situasjonen. Saksstemmegivning er viktig for velgerne, men at det kanskje er i mindre grad enn tidligere. Skirbekk understreker viktigheten av det han kaller verdi og holdningsanalyser av velgerne og sier at: «Operativt betyr dette at en må gjøre praktisk politikk til et spørsmål om verdier og holdninger».¹⁰⁹

Det kan likevel stilles spørsmål ved nytten av denne informasjonen til en valgkamp. I følge Bernt Aardal skal Henry Valen ha sagt følgende om valgforskningens betydning: «[...] den hadde bidratt med nye perspektiver i forståelsen av politisk atferd, men samtidig mente han [Valen] at «den rent praktiske nytten av valgforskningen er begrenset»»¹¹⁰. Aardal mener dette utsagnet er for beskjedent og var et resultat av stemningen på 70-tallet. De radikale på 70-tallet mente at valgforskningen gjorde det mulig for eliten å manipulere folket. Valgforskningen ga også et statisk bilde av samfunnet. I tillegg mente de at dette fokuset på valgene bare dro bort fokuset fra de som var de «virkelige» makthaverne. For å møte denne kritikken pekte Valen på at all informasjonen fra valgforskningen var tilgjengelig for offentligheten. Dette skal vi se er en viktig forskjell fra NM. Når det kommer til kritikken om at valgundersøkelsen ga et statisk bilde av samfunnet, var forskningen tvert imot opptatt av de dynamiske elementene i samfunnsutviklingen.¹¹¹

¹⁰⁷ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 298

¹⁰⁸ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 109

¹⁰⁹ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 110

¹¹⁰ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 298

¹¹¹ Aardal, Bernt. *60 år med valgforskning – hva har vi lært?*, 298

4.0 Norsk Monitor

Dette kapittelet skal redegjøre for bakgrunnen til meningsmålinger i Norge og vise utviklingen frem til Norsk Monitor (NM). For å kunne forstå hvordan NM påvirket AP må vi forstå hvordan NM fungerer. Ottar Hellevik er en av grunnleggerne av NM og har derfor sentral rolle innenfor temaet. Dette kapittelet vil gjøre rede for hvilke analytiske og predikative egenskaper Hellevik mener eksisterer i NM for de politiske partiene som har råd til å abonnere på NM.¹¹² NM viser flere av de tendensene som ble gjort rede for i kapittelet med teorier rundt modernisering og profesjonalisering innenfor politikken. NM vil også bli brukt sammen med valgforskningsprogrammet for å bevise at velgerne ble mer åpne for nyliberale ideer på 80-tallet.¹¹³ Til slutt vil vi se hvordan Ottar Hellevik antyder at NM hadde funn som han mente kunne ha betydning for det han kalte moderniseringsprosessen i AP.

4.1 Norsk Monitor

NM ble publisert for første gang i 1986 og publiseres i dag av Ipsos MMI (Markeds og Medainstituttet), tidligere kjent ved forkortelsen MMI. NM er en omfattende sosiokulturell undersøkelse som kartlegger det norske samfunnets sosiokulturelle verdier og holdninger over tid.¹¹⁴ Verdier og holdninger kan da sammenlignes med sosioøkonomiske attributter og politisk ståsted over tid. Resultatene plottes inn i en faktoranalyse som kan kalles et *verdikart*. *Verdikartet* deles opp i verdidimensjonene: *moderne idealister*, *moderne materialister*, *tradisjonelle idealister* og *tradisjonelle materialister*. Den tredje dimensjonen er *radikal* versus *konservativ*. Hver årlige undersøkelse i NM består av netto ca. 4000 personer per gjennomføring, og de har dermed hatt over 56 000 intervjuer siden 1985. De innsamlede dataene fra NM blir solgt til både private og offentlige.¹¹⁵ Siden dette er en såpass omfattende undersøkelse er det bare de største og mest innflytelsesrike politiske partiene i Norge som har midler til å abonnere på informasjonen fra NM.¹¹⁶

¹¹² Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 165

¹¹³ Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme». I *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet*. Red. av Per Kristen Mydske, Dag Harald Claes og Amund Lie. (Oslo: Universitetsforlaget 2007)

¹¹⁴ *Produktark Ipsos Norsk Monitor okt 2014* https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-06/Produktark_Ipsos_Norsk_Monitorokt2014.pdf (Lest 10.08.2017)

¹¹⁵ *Produktark Ipsos Norsk Monitor okt 2014* (Lest 10.08.2017)

¹¹⁶ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 103

Ipsos MMI ble etablert i 1975 og het den gang Markeds og Mediainstituttet (MMI). Instituttet solgte NM til både AP og Høyre og hadde derfor et behov for å fremstå nøytral. Det finnes eksempel på at det ble stilt spørsmål ved denne nøytraliteten i 1986, når Johan C. Løken i Høyre «[...] claimed that Norwegian social research held a social democratic bias which had to be challenged in analysis of the results»¹¹⁷ Høyre fortsatte uansett å bruke NM og å lytte til råd fra MMI-ansatte, ifølge Hallvard Notaker.¹¹⁸ Dette viser at MMI hele tiden måtte forsvare sin integritet ovenfor konkurrerende partier som AP og Høyre for å kunne selge inn NM.

4.2 Hvorfor verdier?

I samfunnsforskning er det vanlig å bruke individers *sosiale kjennetegn* for å forklare adferden deres.¹¹⁹ For eksempel om du er mann eller kvinne og gammel eller ung. Et typisk eksempel er at kvinner oftere stemmer til venstre i politikken. Men som Ottar Hellevik påpeker er det for stor avstand mellom *årsaken* – kjønn og *virkingen* – partivalg. Dermed er det behov for å finne flere faktorer som påvirker valget.¹²⁰ En annen faktor som kan forklare valg av politisk parti er *holdninger*. Helleviks definisjon av holdninger er: «Holdninger kan være en positiv eller negativ følelsesmessig innstilling til hvordan vi opptrer i forhold til et fenomen.»¹²¹ Hellevik påpeker videre at det er for kort avstand mellom årsak og virkning hvis vi skal forklare et partivalg ut ifra om personen har en negativ holdning til partilederen som person. Et annet problem er at det finnes et uendelig antall holdninger til et uendelig antall fenomener.¹²²

Verdier derimot finnes et sted mellom sosiale attributter og holdninger som illustrert i «figur 1» fra Hellevik. Verdier er enklere å definere og måle. Verdier i NM er definert som et individs mål i livet og hvordan denne personen mener det er riktig å gå fram for å oppnå disse. Verdier kan påvirkes av sosial bakgrunn og ulike sosiale grupper. Verdiene vil igjen påvirke de forskjellige holdningene en person har til ulike fenomener. Det er ikke flere

¹¹⁷ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 103

¹¹⁸ Notaker, Hallvard *Coming Across*, 103

¹¹⁹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 166

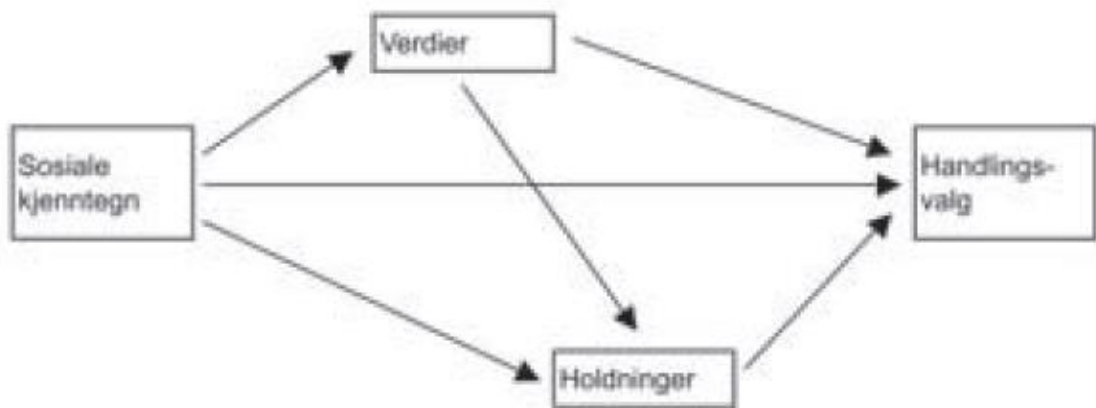
¹²⁰ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 167

¹²¹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 167

¹²² Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 167

verdier enn at de fremdeles ganske enkelt kan defineres ved hjelp av noen standardiserte spørsmål.¹²³

Definisjonen av verdiene brukt i NM er *deskriptive*, og er det personen selv oppfatter som *det ønskelige*. Dette er den vanlige definisjonen av verdier som brukes i samfunnsvitenskapelig forskning. En annen definisjon av verdier er en *normativ* tilnærming. Den normative definisjonen brukes til å studere hva religiøse, filosofiske eller politiske autoriteter sier at vi *burde* ønske oss og det er sannsynlig at disse normative verdiene er med på å forme personlige verdier og valg.¹²⁴

Figur 1: Verdiers plass i forklaringsmodeller for atferd.¹²⁵

4.3 Problemene med verdier

For at verdiperspektivet skal være nyttig forutsetter det at individer er rasjonelle og bevisste i sine valg. Hellevik mener at i mange tilfeller kan et slikt bilde av *det bevisst velgende mennesket* ikke alltid være dekkende. I mange tilfeller kan valget være en nesten ureflektert etterlevning av sosiale normer og forventninger fra omgivelsene. Da er det mer treffende å

¹²³ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 168

¹²⁴ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 168

¹²⁵ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 168

snakke om det *normstyrte mennesket*.¹²⁶ Når indre fysiske eller psykiske (følelser) behov tar over styringen fra både beviste mål-middel-overlegninger og krav fra omgivelsene, snakker vi om det *driftsstyrte mennesket*.¹²⁷ Det er nettopp dette som er det et av de sentrale spørsmålene i denne oppgaven. Kan vi stole på at individer tar rasjonelle valg når det er viktige ting de skal ta stilling til? Da blir også spørsmålet bedrifter og politiske partier må stille seg: Skal vi få individer til å velge oss ved å henvende oss til intellektet i individet eller følelsene i individet? I den private kommersielle verden kan vi vel litt flåsete si at dette slaget er tapt og at bedrifter uhemmet utnytter følelsene våre for å få oss til å kjøpe biler som mannlige seksuelle symboler og 100 par sko som vi ikke trenger. Men spørsmålet vi opererer med her er om det er riktig av politikere å henvende seg til følelsene våre for å få oss til å ta det «riktige» valget. Det er nettopp dette Edward Bernays kalte «The engineering of consent», slik som det ble forklart i det teoretiske kapittelet.¹²⁸ Skal politikere kunne henvende seg til følelsene dine for å få deg til å stemme på dem? Du vil da kunne ende opp med å stemme på et parti som overhodet ikke er bra for deg på et rasjonelt nivå. For at et politisk parti skal kunne henvende seg til følelsene dine må de identifisere hva som er viktig for deg, altså dine verdier.

4.4 Verdier i Norsk Monitor

For å skaffe innsikt i verdiene til et individ hadde NM 61 spørsmål som ble brukt i 1984. Disse spørsmålene ble ordnet inn i 50 verdier som igjen besto av 25 verdipar. Verdiparene kunne bestå av klare motsetninger som for eksempel ved politiske og samfunnsmessige verdier som *likhet versus ulikhet* og *offentlige versus private løsninger*. Ønsker man et samfunn med mest mulig likhet, eller bør man fokusere på å belønne innsats og individuelle evner? Bør staten eie og drive mest mulig av de offentlige tjenestene selv eller bør de privatiseres? Ønsker en å fokusere på økonomisk vekst eller på miljøet? En annen kategori var *mellommenneskelige verdier*, hvordan et individ ønsker å forholde seg til andre mennesker rundt seg. Ønsker en å ha et nært og varmt forhold til andre eller ønsker en å holde andre på distanse. Skal en være konform eller skal en fremheve sin egen individualitet. Den siste

¹²⁶ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 169

¹²⁷ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 169

¹²⁸ Bernays, Edward L. "The Engineering of Consent", 114

kategorien var *personlige verdier*, som sier noe om hvordan individet ønsker å ha det eller være selv. Ønsker en å være impulsiv eller er det bedre med det trygge og vante? Er selvrealisering viktigere enn materielle goder?¹²⁹

	Helt enig	Delvis enig	Umulig å svare	Delvis uenig	Helt uenig
Liker å planlegge i detalj	4	3	2	1	0
En bør følge sine innfall	0	1	2	3	4

Figur 2: Indeksen for rigiditet versus spontanitet: koding av svarene på spørsmålene.¹³⁰

Hvert verdipar måles med to eller flere spørsmål. Det er som regel påstander som respondenten skal si seg enig eller uenig i. De to påstandene respondenten må ta stilling til har motsatt tendens. Så hvis respondenten sier seg enig i begge påstandene motsier den seg selv. Dette kan skyldes mange ting, men Hellevik sier at dette kan skyldes usikkerhet om hva det egentlig spørres om. Det virker som om mange blir fristet til å skjule sin usikkerhet ved å late som om de har klare meninger om spørsmålet i stedet for å svare «vet ikke». Dette er visstnok et kjent fenomen i spørreundersøkelser som kalles ja-siing. Dette blir løst ved å gi de to påstandene motsatt tallkode som vises i «figur 2» fra Hellevik.

Slik som tallkodene er lagt opp vil man få en skår på 8 hvis en sier seg helt enig i den første og helt uenig på den siste påstanden i tabellen over. Da er man maksimalt rigid. Hvis man svarer det motsatte får man skåren 0 og er ekstremt spontan. Hvis man da motsier seg selv og sier seg helt enig i begge påstandene vil man få en skår på 4 som tilsvarer umulig å svare «vet ikke», noe som er mer passende. Dette viser hvor viktig det er med to påstander med motsatt tendens.¹³¹

¹²⁹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 170

¹³⁰ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 174

¹³¹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 175

Som sagt måles ikke verdiene direkte i NM ved at respondenten blir bedt om å rangere ulike verdier. Verdiene måles indirekte ut ifra svarene som gis på spørsmål om ulike konkrete forhold. I stedet for å be respondenten rangere verdiene brukes en annen strategi for å kunne forklare og forutsi adferd. Den skåren som individet fikk på de ulike verdiparene legges inn i det som kalles en verdiprofil. Ved å sammenligne ulike individers verdiprofiler er det mulig å komme frem til klare mønstre. Et eksempel som Hellevik kommer med er at personer som skårer høyt på spontanitet, vil for eksempel ofte også ligge høy på indeksen for forbruk og lavt på indeksen for religiøsitet.¹³²

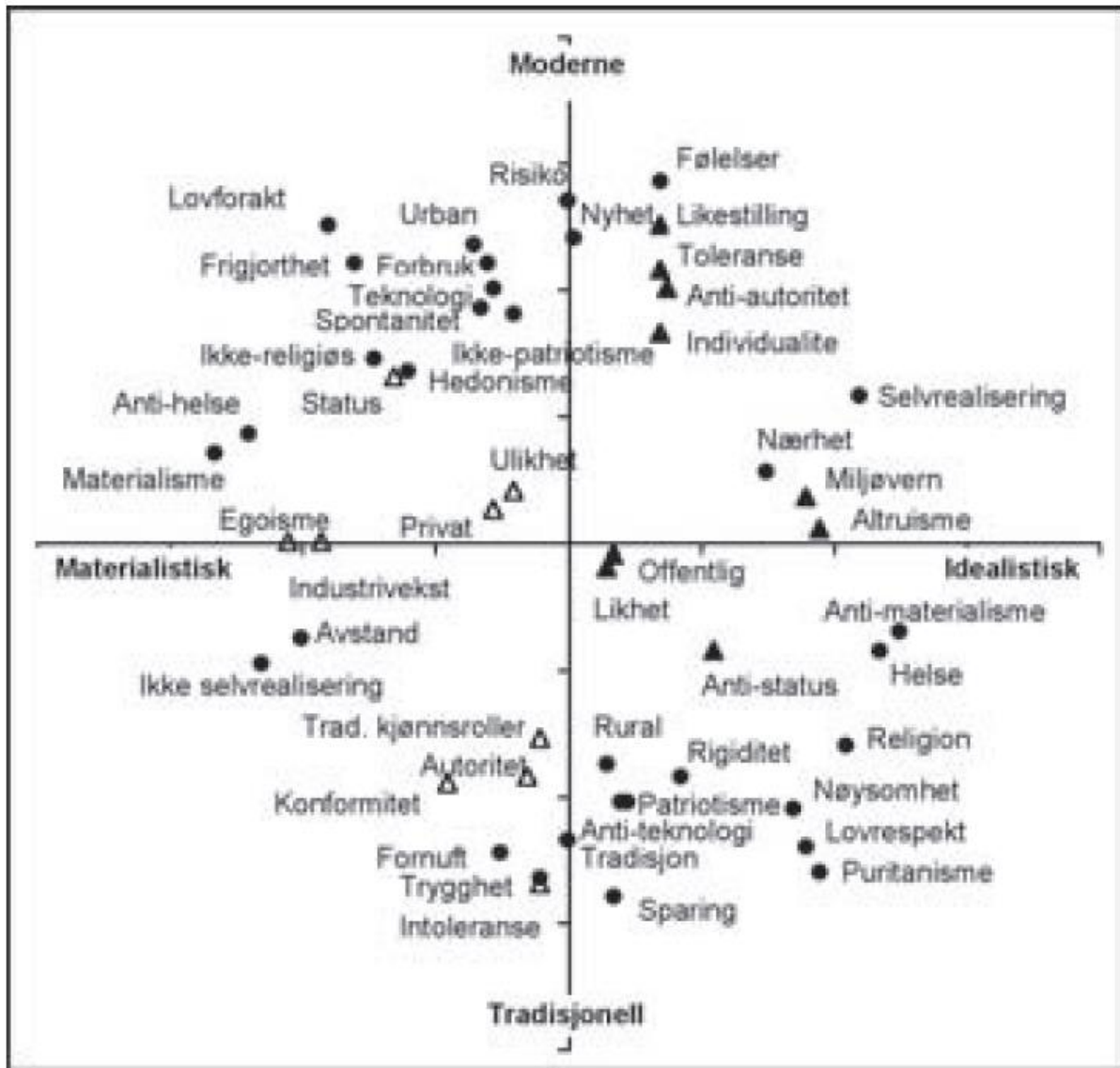
I NM brukes en statistisk teknikk som kalles faktoranalyse for å lage et kart som kan vise nærhet og avstand mellom verdier. De femti verdipotpolene blir plassert i det som kalles et *verdikart*. Disse plasseres så i forhold til de to kulturelle dimensjonene som er viktigst ifølge faktoranalysen, slik som du kan se i «figur 3» fra Hellevik. Hellevik kaller disse verdiene for generelle «superverdier» som ligger i bakgrunnen og påvirker hvordan individet forholder seg til alle andre enkeltverdier. I en slik faktoranalyse vil verdier som er motsetninger og som sjeldent finnes hos samme individ plasseres langt fra hverandre.¹³³ Den loddrette aksene er delt opp i *moderne versus tradisjonell* ut ifra hvilke verdier som befinner seg langt oppe eller langt nede på aksene. En moderne verdiorientering (oppe) preges av åpenhet for endring og toleranse for mangfold og framtidstro. Selv om personer kan havne på samme nivå på aksene fra det tradisjonelle til det moderne kan de likevel være veldig forskjellige når det gjelder mange andre verdier. For å uttrykke disse forskjellene brukes skille mellom *materialistiske* og *idealistiske* verdier. Den materialistiske siden legger vekt på det ytre og fokuserer på forbruk. Det er også en tendens å sette sine egne behov foran andre. Den idealistiske siden fokuserer på det indre og det åndelige. Idealistene er også opptatt av nærhet, miljø, omsorg og helse. Den tredje viktigste dimensjonen er *radikal versus konservativ*. Det som kjennetegner de radikale er at de foretrekker offentlige løsninger, likhet og miljøvern. De konservative har mindre problemer med å tolerere ulikhet og vil heller ha private løsninger. Verdiene som ligger lengst ute i radikal retning er markert med fylt trekant mens verdier i konservativ retning er markert med åpen trekant.¹³⁴ Ved å identifisere disse verdiene sammen med

¹³² Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 179

¹³³ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 180

¹³⁴ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 182

politisk tilhørighet kan politikere finne frem til attraktive velgergrupper. Det gir politikere muligheten til å si akkurat hva denne velgergruppen ønsker å høre.

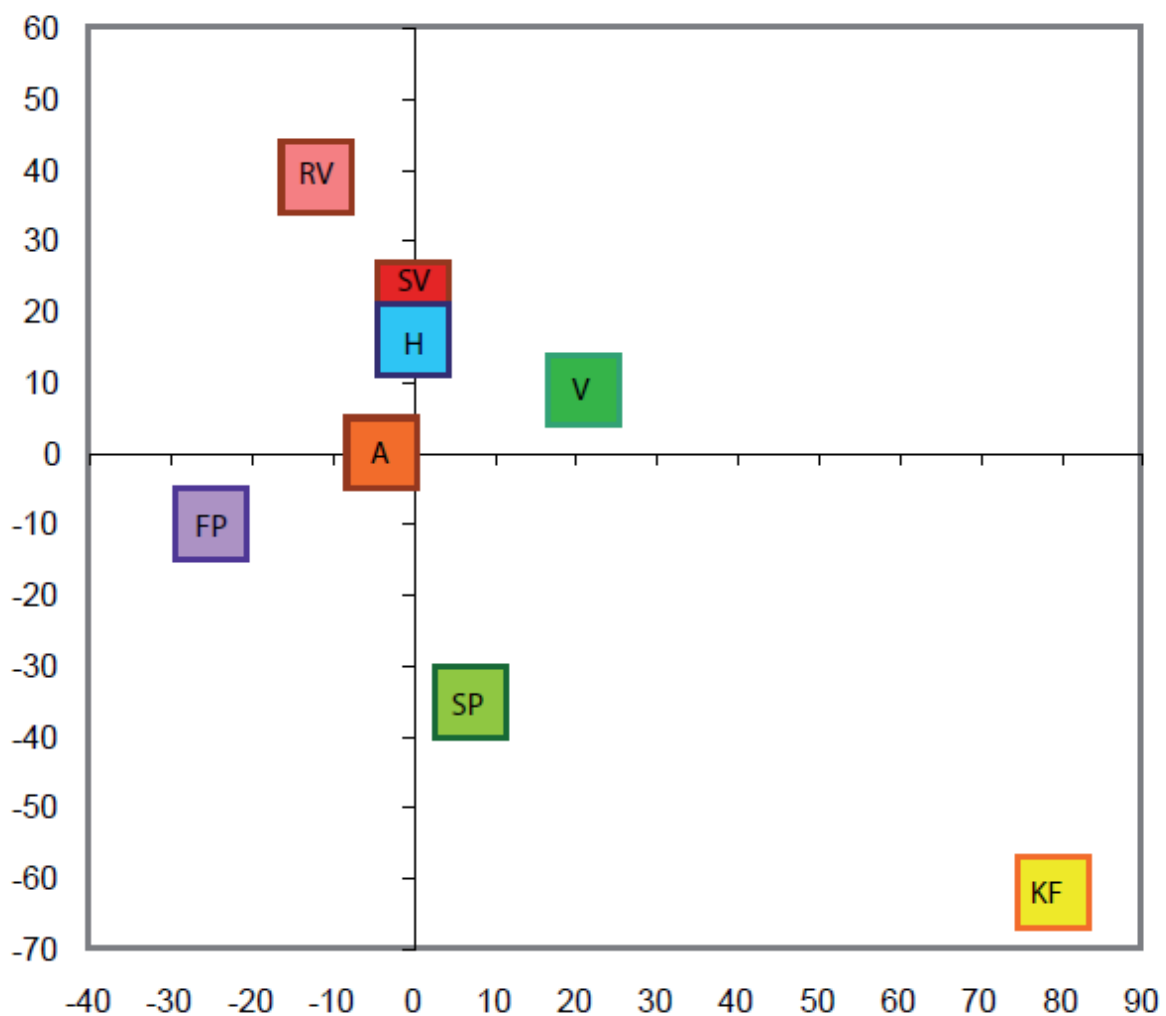

Figur 3: *Verdikartet* for de to første dimensjonene moderne–tradisjonell og idealistisk–materialistisk. Verdier ytterst på radikal side på den tredje dimensjonen er vist som en fylt trekant, ytterst på konservativ side som en åpen trekant.¹³⁵

¹³⁵ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 167

4.5 Fantes det en arbeiderklasse på slutten av 80-tallet?

Vi er vant med å plassere partiene langs en høyre-venstre akse, med Rød Valgallianse(Rødt) og Sosialistisk Venstreparti ytterst til venstre og Høyre og Fremskrittspartiet ytterst på motsatt fløy. I grafen under «figur 4» fra Hellevik er partiene plassert inn på *verdikartet* til NM ut ifra hvilke verdier partiets velgere har. Den horisontale akse måler *moderne* versus *tradisjonell* og den vertikale akse måler *materialistisk* versus *idealistisk*. Her er det snakk om velgere som har blitt spurt om hvilket parti de stemte på rett etter lokalvalg og stortingsvalg.¹³⁶

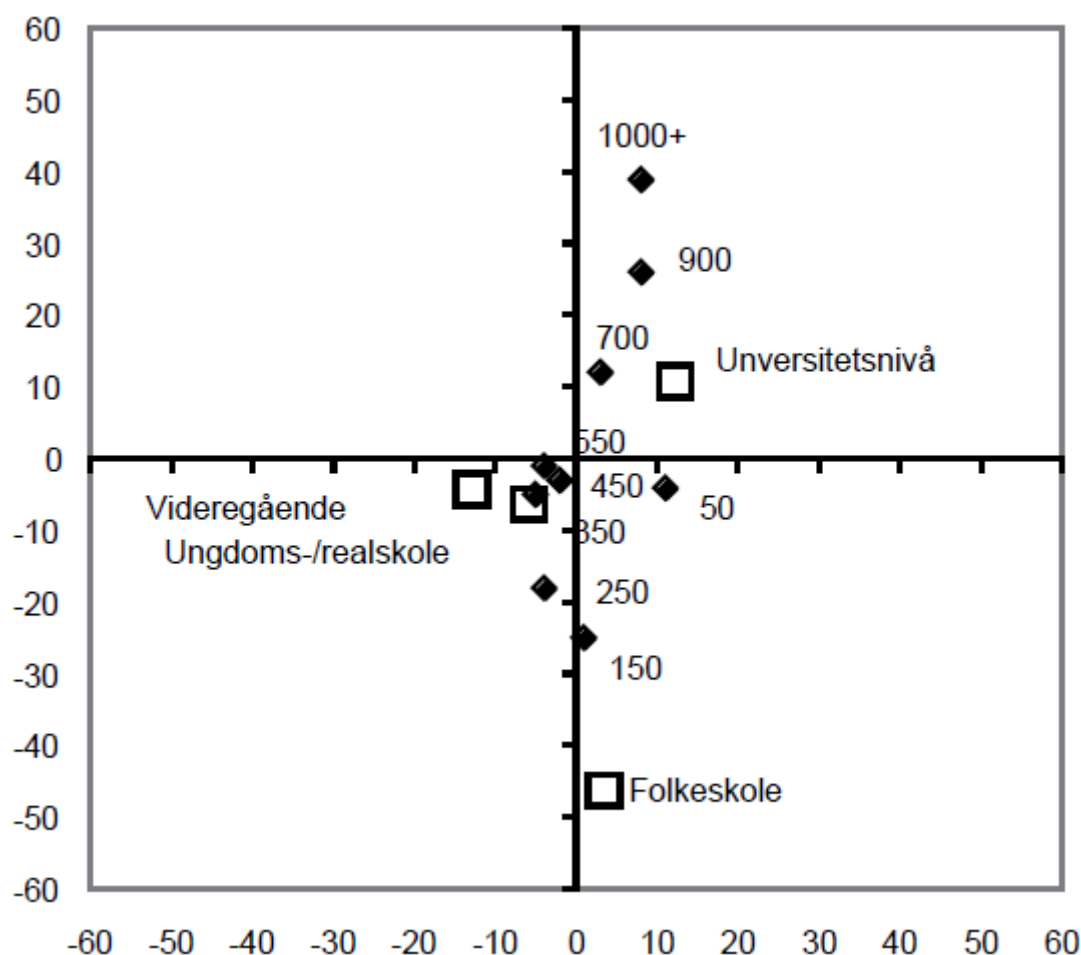

Figur 4: Plasseringen i *verdikartet* for partienes velgergrupper etter valget i 2005. (Gjennomsnitt av faktorskårer for personer som vil stemme på partiet)

¹³⁶ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 187

hvis det var valg kommende mandag. NM).¹³⁷

NM viser at det er store forskjeller men også store likheter i verdisyn når det kommer til sosiale kjennetegn som utdanning og inntekt. De store forskjellene vises bare innenfor dimensjonen moderne-tradisjonell i den vertikale aksene «figur 5» fra Hellevik. Det som Hellevik mener er interessant er at det nesten ikke er noen forskjell når det kommer til materialisme-idealisme-dimensjonen. En kunne tenke at personer med lav inntekt ville vært mer opptatt enn andre av forbruk og eiendeler fordi de mindre enn de fleste. Dette er noen av grunnene til at sosioøkonomisk bakgrunn mister mye av sin forklaringskraft når det kommer til politiske valg. Denne oppfatningen var tydeligvis også anerkjent i Høyres tolkning av funnene til NM i 1986, ifølge Hallvard Notaker.¹³⁸

Figur 5: Plassering i verdikartet for utdannings- og inntektsgrupper. (Husholdningsinntekt i tusen kroner. Gjennomsnitt for medlemmene av

¹³⁷ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 187

¹³⁸ Notaker, Hallvard. *Coming across*, 105

gruppen. NM 2005).¹³⁹

I en artikkel av Ottar Hellevik og Oddbjørn Knutsen: *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet* kommer det også frem hvordan sosial klasse får mindre betydning for hvordan folk stemmer ved valg. I denne artikkelen bruker de *Det norske valgforskningsprogrammet* sammen med funnene i NM for å påvise endringer i denne korrelasjonen.

«Det skjer en gradvis endring i korrelasjonenes styrke, men endringene er særlig markerte fra 1985 til 1989 i følge valgundersøkelsene. Endringene kan oppsummeres slik: Sammenhengene mellom status/klassevariablene og indeksen blir svakere: Korrelasjonen med sosial klasse halveres nesten, fra 0.31 i 1977 til 0.17 i 2001. Endringen er enda mer markert for utdanning der korrelasjonen reduseres fra omlag 0.25 i 1977 og 1981 til ikke å være signifikant i 2001 (0.05)»¹⁴⁰

Det som er viktig å poengtere her er at de største endringene skjer på 80-tallet.

4.6 Nyliberalisme

Hellevik og Knutsen bruker det *Det norske valgforskningsprogrammet* sammen med funnene i NM for å påvise endringer i velgernes holdninger til nyliberalistiske verdier. Nyliberalistiske holdninger ble definert som følgende av Hellevik og Knutsen:

«1) *Preferanse for markedet og privat løsninger framfor offentlige*

- Private virksomheter er mer effektive enn offentlige (bedre og billigere)
- Offentlige tjenester bør i størst mulig grad konkurranseutsettes og privatiseres
- Offentlig regulering og kontroll bør begrenses og styringen bør så langt som mulig overlates til markedet

2) *Preferanse for individuell valgfrihet framfor fellesløsninger*

- Skattnivået bør være lavt, individer bør selv i størst mulig grad bestemme over bruken av egen inntekt.
- Individer bør selv kunne velge tilbyder av servicetjenester innenfor helse, eldreomsorg, skole, etc., framfor at det er et felles offentlig tilbud som er likt for alle.

¹³⁹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 200

¹⁴⁰ Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme, 264

- Individet må selv ta et større ansvar for å skaffe seg tjenester som pensjon, helse, eldreomsorg, gjennom sparing eller private forsikringer og pensjonsordninger.

3) *Preferanse for økonomisk vekst og individuell belønning framfor utjevning og likhet*

- Individuell belønning etter ytelse, aksept av markedsskapt ulikhet, likhet mindre viktig.
- Vekst i økonomien er viktigere enn jevn fordeling av resultatene.»¹⁴¹

Figur 6 viser Hellevik og Knutsen sin analyse av situasjonen på slutten av 80-tallet.

«Fra 1985 og fram til 1997 tapte Arbeiderpartiet mange velgere på venstresiden. Stemmeandelene sank så mye som 23 prosentpoeng i den ekstreme gruppen og med 10 prosentpoeng i den moderate. I de tre gruppene fra sentrum mot høyre steg stemmeandelene med henholdsvis 3, 7 og 2 poeng. Dette mønsteret er det rimelig å tolke som en reaksjon på det noen har opplevd som en høyre-dreining eller en mer nyliberalistisk linje i partiets politikk. Nettoresultatet ble en tilbakegang i velgeroppslutning. Gevinsten blant sentrums- og høyreorienterte velgere var ikke tilstrekkelig til å kompensere for tapet på venstresiden. Fra 1997 til 2001 tapte Arbeiderpartiet stort innenfor alle grupper (unntatt blant de mest nyliberalistiske)».¹⁴²

Denne analysen fremhever hvordan AP blødde velgere mot venstre. Den sier også at APs forsøk på å nå sentrumsvelgerne straffet seg. I analysen under beskrives det hvordan AP bevisst gikk etter høyrevelgerne.

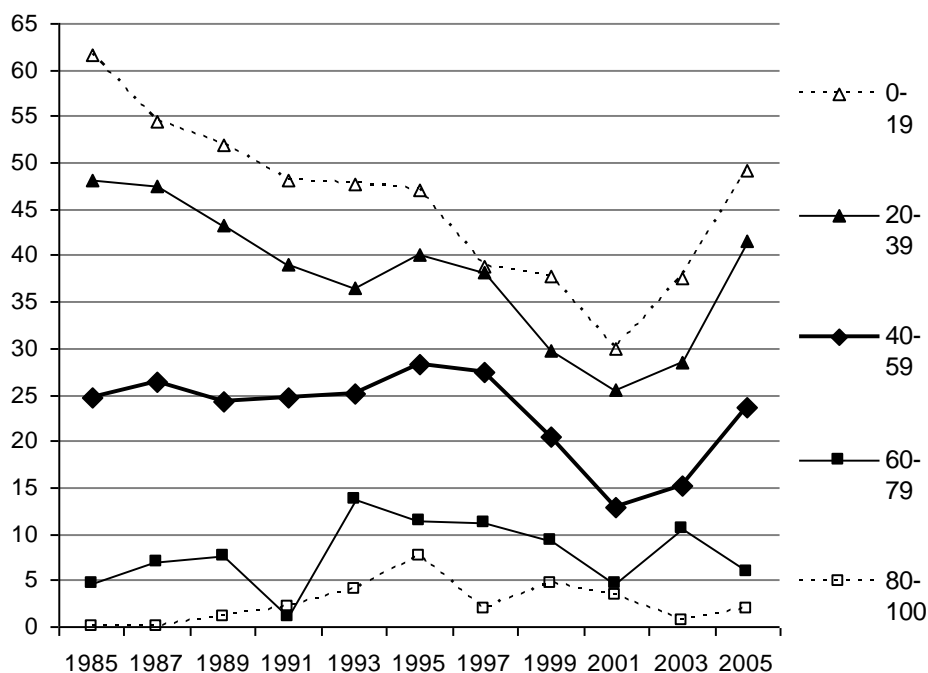
«Figur X-9 viser hvor viktig nyliberalisme-dimensjonen ser ut til å ha vært for oppslutningen om Arbeiderpartiet ved valgene fra 1985 til 2005. En politikk som skulle ta vinden ut av seilene til Høyre og dempe høyrebølgen ved å reise nyliberale saker – valgfrihet, konkurranseutsetting, individuell prestasjonsbelønning – ble en stemmemessig belastning. Arbeiderpartiet klarte uansett ikke å gjøre Høyre rangen stridig som de nyliberales førstevalg, samtidig som partiet mistet oppslutning i sine tradisjonelle velgergrupper som var skeptiske til nyliberale løsninger. Det er når Arbeiderpartiet igjen markerer seg som forsvarer av fellesskapsløsninger, at framgangen i velgeroppslutning kommer.»¹⁴³

Her blir taktikken til AP beskrevet som mislykket, men det var selvfølgelig mange andre faktorer som begrenset oppslutningen til AP, slik som innvandringspolitikk, økonomiske konjunkturer og arbeidsledighet.

¹⁴¹Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme, 248

¹⁴² Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme, 269

¹⁴³ Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme, 270

Figur 6. Arbeiderpartiets stemmeandel avhengig av skåre på nyliberalismeindeksen (Prosent av de stemmeberettigede. Norsk Monitor).¹⁴⁴

4.7 Arbeiderpartiet og Monitor

NM viser at i 1985 lå tyngdepunktet for AP-velgere klart nede i den *tradisjonelle-materialistiske* kvadranten.¹⁴⁵ Her lå partiets lojale velgere. I den *moderne-idealistiske* kvadranten opplevde AP en stor konkurranse fra SV om velgerne. Velgerne i denne kvadranten var usikre på sitt valg og representerte et mulig tap av velgere til SV. Den samme velgergruppen utgjorde samtidig en potensiell stemmegevinst for AP. Men legg også spesielt merke til at Hellevik mente det kunne representere et mulig tap av velgere fra AP til SV. Denne informasjonen hadde AP tilgang på gjennom NM i 1986. Og det er her Hellevik kommer med sin mest relevante uttalelse:

«Hvilken rolle disse resultatene spilte for moderniseringslinjen Arbeiderpartiet valgte på begynnelsen av nittitallet, skal det ikke spekuleres på her. Men noe av effekten denne strategien hadde på partiets

¹⁴⁴ Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme, 268

¹⁴⁵ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 188

appell blant velgerne med ulikt verdisyn, avspeiles i hvordan velgergruppens tyngdepunkt beveger seg i kartet. Særlig mellom 1989 og 1997 skjedde det en betydelig bevegelse i moderne retning»¹⁴⁶

Vi skal se at denne moderniseringsprosessen hadde startet i AP lenge før 1989. Funnene fra NM i 1986 ble tatt i betraktning allerede ved kommune- og fylkestingsvalget i 1987. Men moderniseringen var selvfølgelig ikke bare et resultat av NM.

I dette kapittelet var det meningen å få tydelig frem at NM var et veldig avansert nytt redskap for å hente inn informasjon om velgerne. En av styrkene til NM som også imponerte politikerne var disse grafiske fremstillingene i slike *verdikart*. Disse verdiene og verdidimensjonene ga en mye bedre oversikt over velgermassene og et bedre grunnlag for taktiske beslutninger.

¹⁴⁶ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 189

5.0 Norsk Monitor og Arbeiderpartiet

I dette kapittelet skal jeg legge frem den viktigste empirien som kan svare på problemstillingen; *Hvilken betydning hadde Norsk Monitor for Arbeiderpartiets moderniseringsprosess mellom 1985 og 1989?*

5.1 Strateginotatet fra 1986

I et strateginotat datert November 1986 legger Ap opp strategien for kommune og fylkestingsvalget i 1987.¹⁴⁷ Dette dokumentet bekrefter det som Martin Kolberg (Kontorsjef for AP i 1986) sier i et intervju januar 2016 om betydningen av NM for AP. På spørsmålet om hvilket inntrykk han fikk av NM når den ble presentert for AP i 1986 svarte Kolberg:

«At dette var et veldig interessant redskap, de ga et veldig godt inntrykk, det var veldig godt fundert i konklusjonene de presenterte. Og det var jo en ny måte å presentere resultatene på, fordi du fikk et kart hvor alle faktorer var tatt hensyn til. Og hvor det var på en måte en konklusjon. Og for vårt vedkommende så ble det jo slik som du allerede har referert til her, veldig tydeliggjort hvilke spenninger det var mellom det tradisjonelle velgermiljøet og dit vi måtte for å favne det som kalles for nye grupper. Vi hadde jo en veldig tydelig anelse om at det var sannheten, men her fikk vi vist det svart på hvit for å si det sånn. Og derfor fungerte jo NM som en katalysator for den nye tekningen i AP. En dokumentasjon og en katalysator. Og den var jo til hjelp for oss som ville etablere *frihetsdebatten* som du refererer til.»¹⁴⁸

Kolberg fortalte videre om hvor vanskelig det var i et stort parti som AP å tenke «radikalt nytt». Han mener litt av grunnen til dette er APs tidligere suksess og dominans i norsk politikk. «Hvorfor endre noe som fungerer?» Kolberg mente at politikere må innse det faktum at «framtida ligger i framtida er en prøvelse men en beinhard lov». NM hjalp til å få flere i AP til å innse dette på den tiden. Dette hadde også blitt tvunget frem av tapet i EF-saken som var «rystelsen som lå og spøkte i bakgrunnen» og som brakte AP mer eller mindre permanent under 40 % ifølge Kolberg. I tillegg kom etableringen av SV som var en betydelig faktor. Når det kommer til samfunnsutviklinger som hadde betydning for APs oppslutning så

¹⁴⁷ *Det norske Arbeiderparti*. Kommune og fylkestingsvalget 1987. Strateginotat datert nov 1986. Arkivreferanse: Dd -L0444. Det norske Arbeiderpartis arkiv, i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. (Heretter «strateginotat»)

¹⁴⁸ Kolberg, Martin. Intervjuet 16.1.2018

peker Kolberg på «utdanningsamfunnet» og «velstandsutviklingen», og NM fungerte som en dokumentasjon på denne betydningen.¹⁴⁹

Strateginotatet fra 86 starter med å si at «kommune og fylkestingsvalget vil bli avgjort av den rikspolitiske utviklingen. Beholder vi regjeringen fram til valget, vil valget også bli en «folkeavstemning» over regjeringens politikk. Den sentrale valgkampen må planlegges på dette grunnlaget.»¹⁵⁰ Her ser vi at oppfatningen er at det er en sammenheng mellom den sentrale og den lokale strategien. Det blir ytterlig tydeliggjort i notatet ved å presisere at «Landspartiets oppgave er å legge forholdene til rette for en vellykket valgkamp lokalt og å drive den rikspolitiske valgkampen. Det er ingen motsetning mellom disse to oppgavene. De skal utfylle hverandre».¹⁵¹ Dermed blir det tydelig at det er en sammenheng mellom det nasjonale og det regionale. Dette stemmer også godt overens med moderniseringsteorien til Farrell og Webb, som sier at i den andre fasen er preget av større sentral styring av valgkamp og kommunikasjon.¹⁵²

5.2 Frihetsdebatten og politisk strategi

Videre i notatet blir det anbefalt å knytte den lokale valgkampen opp mot *frihetsdebatten* som er reist av partiet sentralt. «Partiets frihetsdebatt er det naturlige utgangspunkt for den sentrale valgkampen. Gjennom den skal vi reise en ideologisk debatt, og samtidig angripe nære spørsmål folk er opptatt i sin hverdag.»¹⁵³ Denne *frihetsdebatten* kan ifølge Ole Andre Gjerde spores tilbake til 1981, med hadde sin mest intensive fase i 1986 og 87.¹⁵⁴ Notatet begrunner videre hvordan frihet og velferd hører sammen og hvordan offentlige tjenester må tilpasses den nye tiden. Her åpnes det opp for privatisering innenfor det som før var forbeholdt offentlige tilbud. Det argumenteres for hvordan frihetsbegrepet kan forstås innenfor viktige politiske områder som barneomsorg og barnehager, eldreomsorg, helseomsorg og privatisering.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Kolberg, Martin. Intervjuet 16.1.2018

¹⁵⁰ Strateginotat, 2

¹⁵¹ Strateginotat, 2

¹⁵² Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

¹⁵³ Strateginotat, 3

¹⁵⁴ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre? En retorisk analyse av Einar Førdes tale til Arbeiderpartiets 51. ordinære landsmøte. Masteroppgave UIO. 2009, 7

¹⁵⁵ Strateginotat, 3

Det mest interessante ved dette strateginotatet er analysen av tidligere valg og velgernes adferd. Her starter AP med en positiv analyse som sier at det er gode muligheter til å gjøre et bedre valg enn i 1983. AP bruker valgresultatene fra både fylkestingsvalgene og stortingsvalgene for å vise at det har vært en ubrutt rekke av fremgang siden fylkestingsvalgene i 1979. En henholdsvis fremgang fra 35,9% i 1979 til 40,8 i 1985. Det blir enda mer interessant når AP prøver å segmentere velgerne og deres adferd i disse valgene. Den første og enkleste segmenteringen som tas frem er kjønn, her konkludere AP med at det er små forskjeller mellom kvinner og menn. Innenfor alder derimot viser AP større grunn til bekymring. I analysen rundt alder henviser AP til «Henry Valens store valgundersøkelse».¹⁵⁶ Det som bekymrer AP er at de har så lav oppslutning blant yngre velgere. AP mener at det «foregår en «sosialdemokratisering» av et menneske opp gjennom livsløpet». Dette mener de vil føre til at de unge vil stemme på AP når de blir eldre».¹⁵⁷ De er allikevel bekymret over at de sliter med å rekruttere nye velgere. De frykter at hvis denne sosialdemokratiseringsprosessen skulle svikte ville det bli en trussel mot «Arbeiderpartiets ambisjon om å fortsette som et 40 prosents-parti».¹⁵⁸

Neste segment var geografi, hvor AP fremhever hvilke geografiske områder de hadde størst fremgang i valget i 1983. Det var særlig kommuner i kyststrøkene, hvor de var avhengig av fiske og hadde høy arbeidsledighet. AP legger også vekt på at de sliter med oppslutningen i storbyene. Her referer de til meningsmålinger fra høsten 1986 som sier de bare har 30 prosent oppslutning i Oslo, mens Høyre har støtte fra over 40 prosent.¹⁵⁹

Det siste segmentet var utdanning. Her henviser AP igjen til Henry Valen når de skal vise at AP taper velgere i takt med utdanningsnivå. Tallene de bruker er en oppslutning for AP på ungdomsskolenivå på 54 prosent, 10. klasse på 40 prosent, gymnasnivå på 29 prosent og universitets- og høyskolenivå på 13 prosent. AP summerer opp disse funnene med å si at disse tallene tyder på «en generasjons- og kulturkonflikt blant Arbeiderpartiets velgere».¹⁶⁰

Etter en kort analyse av valgene i fylkene går notatet videre til en annen ting av interesse. Her gjør AP en analyse av egne sterke og svake sider i valgkamp. Det AP mener er «den

¹⁵⁶ Strateginotat,6

¹⁵⁷ Strateginotat,6

¹⁵⁸ Strateginotat,6

¹⁵⁹ Strateginotat,7

¹⁶⁰ Strateginotat,7

viktigste lærdommen av valgene i 1983 og 1985 er at det nytter å drive valgkamp».¹⁶¹ Hovedgrunnen til denne konklusjonen er at «[...] det viser seg også -ifølge de siste meningsmålingene – at det er mange i hjemmesittergruppen som har Arbeiderpartiet som sitt parti, om de bestemmer seg for å stemme».¹⁶² De hadde altså mye å vinne på en høy valgdeltagelse. AP har også fått med seg at det er en økende andel av velgerne som bestemmer seg rett før valget og at det betyr at de kan påvirkes med en effektiv valgkamp. De mener også at «Det er særlig interessant å merke seg det store innslaget av velgere under 30 år i denne gruppen».¹⁶³

Den videre analysen av sterke og svake sider tar for seg hvilke saker AP har mest troverdighet i. Det konkluderer blant annet med at «[v]ed valget i 1985 viste det seg at Arbeiderpartiet hadde størst troverdighet i de sakene som velgerne oppfattet som valgkampens viktigste».¹⁶⁴ Det som er viktigst å merke seg i analysen av politiske saker er at her henviser AP til «den undersøkelsen MMI har gjort for Høyre». Undersøkelsen det er snakk om er Norsk Monitor. Det er i denne delen av notatet at funnene fra NM virkelig kommer til syne. Ap ser at selv om de hadde høy troverdighet på alle de viktigste sakene for velgerne så fikk de allikevel ikke de resultatene de ønsket seg. Dermed ser de behovet for å lete etter andre forklaringer på velgernes adferd. De peker på at «særlig Høyres velgere har sett på sine holdninger -skatt og forsvar- som helt avgjørende for sitt partivalg».¹⁶⁵ Dette er et eksempel på betydningen av verdier og enkeltsaker for velgeradferd. Betydningen av funnene i NM blir enda tydeligere når AP påpeker at det er vel så viktig «å være klar over at valg av parti har med mer enn politikk å gjøre».¹⁶⁶ Her viser AP at de har forstått betydningen av verdier når de sier: «Ungdomsgrupper, velgere med høy utdanning og bybefolkningen har et annet sett av verdier enn de Arbeiderpartiet tradisjonelt har stått frem med. Dette er forhold som går mer på stil og bruk av symboler enn på politisk innhold».¹⁶⁷

¹⁶¹ Strateginotat,9

¹⁶² Strateginotat,9

¹⁶³ Strateginotat,9

¹⁶⁴ Strateginotat,9

¹⁶⁵ Strateginotat,10

¹⁶⁶ Strateginotat,10

¹⁶⁷ Strateginotat,10

Som svar på denne utviklingen blir *frihetsdebatten* dratt frem som en god løsning på problemet. *Frihetsdebatten* blir omtalt som «et forsøk på å modernisere Arbeiderpartiet – samtidig som vi tar vare det mest verdifulle i vår politiske arv». ¹⁶⁸ Hvordan denne *frihetsdebatten* fungerte innad og utad kommer vi som sagt tilbake til senere. Men oppgaven til *frihetsdebatten* var «å bygge bru fra velgergrunnfjellet og over til det som er vår valgkamparena». ¹⁶⁹ Dette er tanker som blir bekreftet i mitt intervju med Kolberg. Når det kom til anvendelsen av NM i 1986 var Kolberg tydelig på at det viktigste er å «alltid være relevant i forhold til primærgruppen ellers så taper du valget» og understrekte viktigheten av at primærgruppen må «identifisere» seg med partiet. Han refererte til Karl Marx og sa: «For å bygge til høyre må du tette til venstre». På spørsmål om muligheten for å utnytte svingvelgere identifisert av NM sier Kolberg: «Ja men nei, i alle fall i min politiske teori da. Dette er nok diskutabelt det jeg sier nå, det vil nok være noen i våre gemakker som har et annet syn på det jeg nå sier, men jeg svarer slik». Fordi et parti som nærmest har vært en folkebevegelse må kunne endre seg uten å miste sin «politiske sjel». Han sier videre at «taktikken må ikke overta» og «du skal ha respekt for taktikken men du må først og fremst sloss for å få tilslutning på eget politisk grunnlag». Og Kolberg sier NM forstyrret dette litt, og det hadde med hvordan den ble presentert, «hvilken taktikk skal dere nå legge?». Kolberg innrømmer at han kan ha tolket hva som ble ment med «taktikk» feil og at det kunne ha betydning «grunnleggende politisk strategi». ¹⁷⁰

5.3 «Valgkamparenaen»

Notatet viser at NM hadde litt mer betydning for strategien enn Kolberg var villig til å innrømme eller huske. I notatet blir det gitt en tydelig konklusjon som viser hvor målrettet taktikken til AP var mot valget i 1987. Notatet sier at «allerede nå er det grunn til å trekke en konklusjon: Vi er avhengig av å øke vår oppslutning blant velgere med mer moderne verdiprofil». ¹⁷¹ Notatet går så frem med å definere det som defineres som «valgkamparenaen». Her defineres det som skal være hovedprioriteringene for valget i 1987. Hovedprioriteringene var:

- Ungdom

¹⁶⁸ Strateginotat,10

¹⁶⁹ Strateginotat,10

¹⁷⁰ Kolberg, Martin. Intervjuet 16.1.2018

¹⁷¹ Strateginotat,10

- Store byer
- Fagorganiserte

Ungdom og store byer ble utpekt fordi det var segmenter som AP hadde manglende oppslutning fra. Fagorganiserte var derimot valgt ut fordi det representerte velgergrunnfjellet til AP framfor noe. Fagorganiserte blir tatt med som fokusområde på grunn av det som Kolberg nevnte og det blir presisert i notatet at de er redd for at jakten på de flytende velgerne skal støte grunnfjellet blant velgerne.

Notatet viser hvilken detaljert kunnskap AP har om velgermassen når de segmenterer valgkamparenaen ytterligere. De vet at velgergrunnfjellet er på om lag 30 prosent og at 10 prosent av deres velgere er flytende velgere. Innenfor flytende velgere skiller de videre mellom det de kaller «Arbeiderpartiets usikre velgere som vurderer å stemme på et annet parti eller å bli hjemmesittere» og det de kaller «sterke Arbeiderparti-sympatisører som lukter på Arbeiderpartiet fordi de er misfornøyde med sitt primære partivalg».¹⁷² Like attraktive som disse flytende velgerne er hjemmesittere. Disse gruppene var som tidligere nevnt målgrupper for AP i 1987. Etter at disse målgruppene blir definert viser AP hvor mye detaljert kunnskap de har fått om disse gruppene fra NM. Detaljanalysen er tydelig preget av funnene fra NM. Her kan vi bruke detaljanalysen av «de sterke Arbeiderparti-sympatisørene» som et eksempel på hvordan begrepene fra NM blir brukt gjennomgående i hele analysen.

«De sterke Arbeiderparti-sympatisørene viser ikke noen spesiell overvekt for radikale verdier, men ligger klart under de sikre Arbeiderparti-velgerne når det gjelder slike verdier – for eksempel er de sterkere tilhengere av marked og privatisering. Sympatisørene har likevel klare holdninger til likhet – noe som bekrefter at likestillingsidealet (den gjennomgripende sosialdemokratiseringen) er et sterkt kort for Arbeiderpartiet. Disse velgerne viser også en klar reklameskepsis. Sympatisørenes personlige verdier i første rekke i den moderne delen av kartet. Og de har en del sterke idealistiske verdier som individualitet, toleranse, likestilling og nyhet».¹⁷³

I dette eksempelet kjenner vi igjen begreper som «radikale verdier», «marked og privatisering» og «holdninger til likhet». Det var nettopp holdninger og verdier som var viktig å måle i NM. AP bruker her kunnskapen effektivt til å danne seg et bilde av hva disse

¹⁷² Strateginotat,11

¹⁷³ Strateginotat,12

spesifikke gruppene er opptatt av. Dette er informasjon som kan misbrukes, men AP var forsiktig med å gå for langt. Her kan noen av uttalelsene fra intervjuet med Kolberg være nyttige for å forstå hvordan AP tenkte rundt bruken av NM i 1986.

5.4 Kolbergs syn på NM og frihetsdebatten

Kolberg mener at denne formen for politisk taktikk «ikke er sosialdemokratisk praksis i Norge. Og der står slaget i AP den dag i dag». Kolberg var tydelig på hvilken betydning NM hadde i 86 og fortalte hvilket «nyttig redskap» det var, fordi det fortalte hvilket samfunn vi hadde og hvilke spenninger som lå i samfunnet. Kolberg husker at abonnementet i NM var dyrt, og at en sentral del av kostnaden var undervisningen for å tolke resultatene. Kolberg påpekte hvor viktig det var, «å bruke NM som en kunnskapsbase uten å la den ta over styringa». Kolberg mener bestemt at de klarte det i 1986 og sier:

«Vi gikk ikke i den fella, som noen andre gikk i, at man skulle begynne med taktikkeriet sitt. Vi gjorde ikke det altså. Kanskje fordi vi ikke klarte det, fordi vi ikke hadde evnen til det, fordi det var for store spenningene internt i partiet knyttet til dette, som jeg forklarte i begynnelsen av intervjuet. Men også fordi vi beholdt roen for å si det sånn, til tross for at vi hadde gått på en sånn jævlig smell»

På spørsmål om disse spenningene innad i partiet, altså hvem som ønsket fornyelse og hvem som var de konservative kreftene svarer Kolberg at det var stort sett fagbevegelsen (LO) som var negative til endring. Kolberg forteller at fagbevegelsen kunne stille spørsmål som: «Skal dere begynne med disse nye gruppene nå?». «Skal dere begynne med disse moderne menneskene nå?». Kolberg poengterer at det var jo fagbevegelsen som var bærebjelken i AP på den tiden. Derfor var det viktig å ha med seg denne politiske basen. Hadde derimot AP bare basert seg på denne politiske basen i fagbevegelsen på slutten av 80-tallet så mener Kolberg at AP ville «gått seg tørre». Det var ikke bare i fagbevegelsen det var motstand mot fornyelse, også innad i partiet var det tegn til motstand. De som ønsket en fornyelse var ifølge Kolberg Gro Harlem Brundtland, Torbjørn Jagland og Kolberg selv. En annen «fare» som Kolberg mener NM hjalp til å punktere partiet var APs «ubegrunnet høye selvtilit». Kolberg mener det var mangel på ydmykhet i AP på slutten av 80-tallet og at NM endret på det.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Kolberg, Martin. Intervjuet 16.1.2018

Etter analysen av velgergruppene går notatet videre med å presentere en plan for hvordan denne kunnskapen skulle implementeres. Det var tydelig at valgkampen var styrt sentralt. Det skulle opprettes en «informasjonssentral» som skulle styre valgkampen på nasjonalt nivå. Det forutsatte at det skulle monteres moderne kommunikasjonsverktøy som telefax på distriktskontorene, slik at problemer kunne håndteres fortløpende. Et annet viktig moment i den sentrale styringen var «skolering foran valgkampen». Her skulle AP ta tak i det de mente var for dårlig skolerte medlemmer som «kan for lite om vår egen politikk og vår argumentasjon mot de andre partienes holdninger».¹⁷⁵ Dette skulle bidra til en bred og aktiv deltagelse fra medlemmene. AP la opp til å starte valgkampen allerede på våren og med 1. mai som en gylden mulighet til å vise styrke. Det ble lagt opp til møter med alle ordførere. Det var også en plan for hvordan mengder av valgkampmateriell og trykksaker skulle distribueres sentralt. Det var også konkrete forslag til hvordan kreftene skulle disponeres på det som var fokusområdene. For eksempel skulle landspartiet gi Oslo særlig høy prioritet og det skulle sendes en egen trykksak til førstegangsvelgere for første gang. Det skulle også lages en egen «frihetsvideo» i forbindelse med *frihetsdebatten*. Denne videoen skulle kunne brukes på partilag, messer og stands, og var beregnet på ungdom.

Siden denne frihetsdebatten var så sentral i planen til AP med å nå ut til alle disse målgruppene er det nyttig å se hva denne debatten gikk ut på. Vi må undersøke om det finnes paralleller mellom budskapet i frihetsdebatten og innholdet i NM. Samtidig som det gir muligheten for å finne eksempler som gjør det mulig å drøfte empirien opp mot teorien som har blitt presentert tidligere i oppgaven. Som tidligere nevnt har Gjerde forsket på denne frihetsdebatten og fokusert på det han mener var høydepunktet i frihetsdebatten, Einar Førdes tale til landsmøtet i 1987. Gjerde analyserte denne talen og mener at budskapet til Førde var større fokus på individuell frihet og selvrealisering og dermed mindre fokus på liket og felleskap. Førde poengterte også at AP alltid har stått for frihet. I følge Gjerde var det nå snakk om en overgang fra «positiv frihet» (frihet fra fattigdom) over til «negativ frihet» (frihet til å velge leverandør av tjenester, velge når du går på jobb). Førde argumenterte for at det var verdt å ofre litt likhet for mer frihet.¹⁷⁶ Det som også er viktig å bemerke seg er at denne debatten foregikk på to nivåer. Det var vel så mye en debatt internt

¹⁷⁵ Strateginotat,13

¹⁷⁶ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre?, 99

som den var eksternt. Førdes tale var først og fremst ment for å overbevise resten av AP om å følge retningen til Førde, Gro Harlem Brundtland og Torbjørn Jagland som i følge Gjerde var hovedpersonene bak debatten. Gjerde konkluderte også med at dette var en «ideologisk loftsrydding».¹⁷⁷ Derfor må vi også se litt på en av måtene AP prøvde å nå ut til velgerne med det samme budskapet.

5.5 Frihetsdebatten i media

Gjerde skrev som sagt at frihetsdebatten startet offisielt 10. april 1986.¹⁷⁸ Vi har mulighet til å se hvordan dette budskapet ble formidlet til velgerne når debatten fortsatte i avisene i 1986 og 1987. Dette ble en debatt rettet mot Høyre, for å «ta tilbake» frihetsbegrepet fra et Høyre som hadde «tatt» det fra AP. Det første eksempelet er før starttidspunktet til Gjerde. Det første eksemplet er et debattinnlegg i Aftenposten 6. mars fra Brundtland selv. Debattinnlegget er et svar på en leder i Aftenposten 28. februar. 1986 Innlegget er passende titulert «Tid for frihetsdebatt». Gro innleder på følgende måte med å sitere fra lederen hun svarer på:

«I sin leder (28 / 2) tar Aftenposten utgangspunkt i en virkelighetsbeskrivelse som krever en kommentar. Avisen skriver blant annet: "I Arbeiderpartiets regjeringsperioder har det vært gjennomført mange velmente og til dels vellykkede reformer til fremme av velferdsstaten. Men hver gang Statens frihet og de kollektive interesser har kollidert med individets rett til frihet og ansvar, er det enkeltmenneskets utfoldelsesmuligheter som har tapt. Med de enkelte reguleringstiltak, inngrep og forbud har Arbeiderpartiet nok som regel hatt de beste intensjoner, men summen er blitt en tung bølge for menneskenes frihet og virkestrang"».¹⁷⁹

Videre legger Brundtland frem essensen i sitt frihetssyn på følgende måte:

«Historieløst Avisen legger seg her på velkjent Høyreargumentasjon og hevder det syn at utviklingen av velferdssamfunnet har vært en tung bølge som har begrenset menneskenes frihet og virkestrang. Med et så historieløst utgangspunkt vil en debatt om hvordan enkeltmennesket skal få større frihet i sin totale livssituasjon i 1980 og 90årenes Norge være lite fruktbar. De som opplevde det samfunn arbeiderbevegelsen sprang ut av og overtok ansvaret for 50 år tilbake, vet noe annet. Det var et samfunn der noen få hadde stor frihet og mange muligheter, mens de mange var ufrie og hadde få muligheter. Arbeiderbevegelsen kjempet frem en mer rettferdig fordeling av samfunnsressursene. Vi trakk alle grupper og distrikter med i utviklingen. Resultatet er blitt et samfunn med frihet og

¹⁷⁷ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre?, 99

¹⁷⁸ Gjerde, Ole Andre. Frihet til venstre?, 7

¹⁷⁹ *Aftenposten morgen*. 6.3.1986

muligheter for de mange. Gode og effektive offentlige løsninger er en forutsetning for jevn fordeling av levekår og muligheter».¹⁸⁰

Brundtland fortsetter med eksempler innenfor spørsmålet rundt privatisering av offentlige virksomheter, hvor Brundtland argumenterer for at løsningen ikke er å privatisere men å «stille krav til kvalitet, tilgjengelighet og innhold i offentlig virksomhet»¹⁸¹ Det som er viktig å merke seg her er hvordan Brundtland henviser til en tid hvor sosialismen var det opplagte valget for folket for å skaffe seg frihet fra økonomisk nød som dermed setter store begrensninger på folks handlefrihet. Det store spørsmålet er om folk syntes dette var relevant på 80-tallet? Brundtland avslutter med: «Det er en debatt vi ser frem til, ikke minst der Aftenposten mener den bør stå sentralt, i forbindelse med valgkampen i 1989.»¹⁸²

I et annet eksempel kan man se hvor offensiv Høyre var, i denne debatten i Aftenposten 7. april kommer det frem at Høyre har sendt et brev hvor de inviterer AP til åpen debatt om frihetsbegrepet:

«Mye tyder på at Arbeiderpartiet ikke våger å diskutere frihetsbegrepet. Høyres formann Erling Norvik beklaget i helgen at det ikke har vært mulig å få svar fra Arbeiderpartiet på henvendelsen fra Høyres sentralstyre med forslag om at de to partier skal møtes til frihetsdebatt. Både Høyre og Arbeiderpartiet har lagt opp til start på sine frihetskampanjer kommende helg. Selv om Arbeiderpartiet ikke engang har våget å besvare brevet fra Høyre, konstaterte Norvik i et foredrag i helgen at man gjennom pressen har registrert at Arbeiderpartiet ikke har tid til å diskutere frihet med Høyre».¹⁸³

Etter dette innlegget blir det stille frem til juli måned.

Så den 10. juli 1986 ønsker Kåre Willoch å blåse liv i debatten igjen, som forsvant litt bak oljekrise og regjeringsskifte. Willoch prøver å illustrere det han kaller APs «dirigeringsstrang» med to eksempler.¹⁸⁴ Det første eksemplet tar for seg behandlingen av ufrivillige barnløse. Spørsmålet er om de som ikke får tilbud om dette i offentlig helsevesen skal få mulighet til å bruke private klinikker. Willoch mener at de som har penger til dette må få lov til det. Det andre eksemplet er radio- og fjernsynsmonopolet som Willoch mener må opphøre. Etter det

¹⁸⁰ *Aftenposten Morgen*. 6.3.1986

¹⁸¹ *Aftenposten Morgen*. 6.3.1986

¹⁸² *Aftenposten Morgen*. 6.3.1986

¹⁸³ *Aftenposten Morgen*. 7.4.1986

¹⁸⁴ *Aftenposten Morgen*. 10.7.1986

kom Willoch med hans filosofiske forståelse av begrepet Frihet og hva han mener er den sosialistiske forståelsen av frihet.

«Vi skal forene frihet og solidaritet. Jeg håper at dette er felles mål. Men sosialismen - selv i dens moderate avskygninger - består jo i høy grad av begrensninger i det enkelte menneskes frihet til å gjøre noe annet enn det vanlige. Derfor gir den ordene et annet innhold. Sosialistisk frihet er frihet til å gjøre som andre, og til å motta ydelser fra det offentlige. Men dette kan aldri bli nok til å skape et dynamisk frihetssamfunn. Sosialistene tror på et motsetningsforhold mellom frihet og trygghet, og begrenser handlefriheten fordi de tror at den skader tryggheten. Derefter kaller de tryggheten for frihet. Vi vil ha frihet, for dens verdi i seg selv, og fordi den er nødvendig for å skape det grunnlag som ekte trygghet kan hvile på. Men vi må ikke forveksle de to begrepene.»¹⁸⁵

5.6 Gro svarer Willoch

Gro svarer Willoch 16. juli 1986 i Aftenposten. På eksemplet til Willoch om barnløse svarer Gro: «Fra vårt synspunkt hjelper det lite at det enkelte barnløse par har en formell rett til å få hjelp i slike saker dersom de ikke har inntekt til å betale for det.»¹⁸⁶ Til eksemplet om opphevelse av monopol på fjernsyn svarer Gro at det er en «misforståelse at friheten i eteren øker som et umiddelbart resultat av reklamefinansiering».¹⁸⁷ Videre peker hun på problematikken rundt sterke næringsinteresser innenfor media. Jeg har også her lett frem et sitat som skal illustrere hvilket filosofisk nivå det var på denne debatten. Det skal også få frem hvordan Gro definerer frihetsbegrepet og forstår Høyres forståelse av begrepet.

«I tråd med en lang tradisjon i Høyre fremhever han det kjente argument om at den enkeltes frihet først og fremst er begrenset av offentlige lover og reguleringer. I arbeiderbevegelsen har vi alltid hevdet at den enkeltes frihet ikke bare begrenses av at den enkelte blir hindret av regler og lover, men hvilke muligheter som skapes for at den enkelte faktisk har noe å velge mellom. Sosial urett i et samfunn gjør ofte friheten til en illusjon for svært mange. Hvis den enkelte ikke føler trygghet for sin egen helse og sin egen økonomi, blir det heller ingen frihet. Heller ikke for den som frykter arbeidsledighet. For sosialdemokratiet er friheten også et resultat av de ordninger samfunnet lager for at den enkelte skal kunne velge og føle trygghet. Bare når man har bygget ut ordninger som gjør at den enkelte får nye muligheter, kan friheten vokse. Friheten er ikke bare noe en har, den er også noe vi kan skape ved å løfte i fellesskap».¹⁸⁸

¹⁸⁵ *Aftenposten Morgen*. 10.7.1986

¹⁸⁶ *Aftenposten Morgen*. 16.7.1986

¹⁸⁷ *Aftenposten Morgen*. 16.7.1986

¹⁸⁸ *Aftenposten Morgen*. 16.7.1986

5.7 Jagland innrømmer nederlag i frihetsdebatten

I Aftenposten fra 4.juli 1988 virker det som om Jagland innrømmer nederlag i *frihetsdebatten* mot Høyre, men det var likevel en viktig og riktig debatt for partiet selv. Jagland sier selv ifølge Aftenposten:

Sentralt har vi ikke gjort jobben vår godt nok. Dette er den konklusjon Arbeiderpartiets sekretær Thorbjørn Jagland trekker i et intervju med Aktuelt Perspektiv. Jagland varsler full mobilisering for å gjenerobre noe av det velgergrunnfjellet partiet tapte allerede i 1981. Jagland forteller at endel av de anklager som står sentralt i kritikken mot partiledelsen, også preger svarene fra lokalpartiene i rådslaget om åpent parti og i *frihetsdebatten*. Dette er noe vi er nødt til å ta alvorlig. Først og fremst går kritikken på at vi snakker for innviklet, vi kommuniserer for dårlig og vi lytter for dårlig til grasrota. Det betyr at vi sentralt ikke har gjort jobben vår godt nok. Det er noe vi tar innover oss, og som vi tar veldig alvorlig. Når dette oppleves som et problem ute, så er det de som har rett, og vi er i ferd med å gjøre noe med det, sier Jagland.¹⁸⁹

Det neste som Jagland sier stemmer overens med det Kolberg sa om den interne debatten i partiet.

Jagland understreker at Arbeiderpartiet trenger både politisk debatt og bedre samhold. - Vi ønsker en debatt som går på sak. Det er en livsnødvendighet for et politisk parti, sier han. Men han tilføyer at det må være lov til å be sentrale tillitsvalgte, som har rikelig anledning til å slåss for sine synspunkter innad, bruke mer tid og krefter på å presentere den politikk Arbeiderpartiet står for og de vedtak som blir gjort i samarbeide mellom storting og regjering. Det eneste vi ber om, er litt mer partidisiplin, litt mer lojalitet og litt mer organisasjonskultur, ikke minst fra sentrale tillitsvalgte, presiserer han. Noen partipisk eksisterer ikke, sier Jagland.¹⁹⁰

Jagland innrømmer for så vidt ikke at partiet har tapt debatten mot Høyre, men at debatten ikke har vært nyttig for velgerne og for oppslutningen til partiet.

I dette kapittelet har vi sett hvordan NM påvirket valgstrategien til AP i 1987. Videre har vi sett på innholdet i *frihetsdebatten* både for den interne debatten og eksterne debatten i media og hvordan NM motiverte AP til å drive frem debatten.

¹⁸⁹ Aftenposten Morgen. 4.7.1988

¹⁹⁰ Aftenposten Morgen. 4.7.1988

6.0 Analyse

I dette kapittelet skal jeg diskutere betydningen NM hadde for moderniseringsprosessen i AP. Det skal jeg gjøre ved å sette den nye empirien opp mot den tidligere forskningen og se hvordan utviklingen i AP passer inn i teorien som er presentert tidligere. Dermed kan vi se hvilken ny kunnskap som er ervervet og hvordan den henger sammen med tidligere kunnskap om temaet.

Som tidligere nevnt mener Farrell og Webb at *den tredje fasen* av modernisering består av en høy grad av profesjonalisering. NM krevde profesjonelle analytikere som kunne tolke funnene for politikerne, det gjorde NM til et veldig moderne redskap etter denne definisjonen. En sentral del av denne fasen er avanserte undersøkelser som kan gi nøyaktig informasjon om velgerne. Når slike avanserte undersøkelser klarer å definere presise målgrupper gir det muligheten for det som Farrell og Webb kaller «narrowcasting», et enkelt og spesifikt budskap rettet mot en spesifikk målgruppe for å endre deres stemmegivning. Med en slik tilnærming blir det klart at denne fasen er mer forbrukerorientert. Det er ikke lenger snakk om å overbevise velgerne om at et politisk budskap er riktig/bra med bruk av lange resonnementer, men det er heller snakk om å tilpasse det politiske budskapet slik at det passer til det som allerede er velgeren/kundens oppfatning.¹⁹¹

6.1 Norsk Monitor og Arbeiderpartiet

Vi kan starte med å diskutere hvilken grad NM bevegde AP over i *den tredje fasen*. Det som er kommet klart frem her er at NM var noe nytt og et mer avansert verktøy for politiske partier. Kolberg var tydelig i sin begeistring første gang NM ble presentert for AP. NM kommer også tydelig frem i strategien for valgkampen i 1987. På en annen side var ikke Leveraas like sikker på betydningen av NM. Det kan ha noe med hans lange erfaring med ulike undersøkelser slik som valgundersøkelsen. For det er mulig å påstå at når AP tok i bruk den norske valgundersøkelsen tok de steget inn i *den tredje fasen*. Leveraas kunne likevel si at NM hadde noe nytt å komme med. Det var da spesielt disse *verdikartene* som også Leveraas så nytten av. Disse *verdikartene* gjorde det mye lettere å blinke ut spesifikke målgrupper. Selv målgrupper som «unge» og «usikre velgere» ikke var noe nytt for AP i 1986

¹⁹¹ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

vil jeg likevel argumentere for at NM ga mer presisjon innenfor det som var ganske vide målgrupper. Presisjonen kommer tydelig frem i dette eksemplet:

«Arbeiderpartiets usikre velgere viser en sterkere politisk sentrumsposisjon enn de tradisjonelle Arbeiderparti-velgerne, men de har samtidig en «radikalisme» som bygger på livstil. For eksempel en høyere oppslutning om moderne verdier som toleranse, forbruk og individualitet – som alle ligger på den radikale siden. Tilsvarende har de mindre oppslutning om politikertillit, nærmiljø, autoritet og nasjonalisme – på konservativ side. Usikkerheten er størst i de moderne verdirutene og i den mest idealistiske delen av midtsjiktet mellom moderne og tradisjonell.»¹⁹²

Selv om Kolberg bedyrer viktigheten av ikke å støte grunnfjellet i jakten på de flytende velgerne ble det levnet liten tvil om betydningen av å målrette budskapet mot en spesifikk målgruppe i denne uttalelsen:

«For de to store, Arbeiderpartiet og Høyre, gjelder det at utblinkingen av målgrupper – segmenteringen – er blitt mer nyansert. I Arbeiderpartiet har man f.eks. tatt konsekvensen av at ungdom ikke er en ensartet gruppe. Og enda mer nyansert og avansert skal de bli. En ny edb-strategi skal utvikles for at partiet ved stortingsvalget i 1993 skal kunne håndtere direkte markedsføring (Direct Mail) på en meget profesjonell måte, opplyste kontorleder Martin Kolberg til tidsskriftet Kampanje (nr. 2, 1989).»¹⁹³

Så selv om Leveraas ikke så på NM som særlig revolusjonerende kan det jo være rimelig å tolke utviklingen dit hen at NM ble et viktig redskap for de personene i partiet som ønsket forandring og modernisering. Dette basert på utsagnene til Kolberg om NM i 1986, fokuset i strateginotatet og denne uttalelsen til Kolberg i 1989.

Det er også viktig å få frem at NM ikke startet denne moderniseringsprosessen, men heller bare ga den litt ekstra fart. For AP hadde startet på det de selv kalte en moderniseringsprosess med *frihetsdebatten* som hadde sine røtter helt tilbake i det nye prinsippprogrammet i 1981 og var i sin mest intense fase mellom 1986 og 1989 ifølge Gjerde.¹⁹⁴ Alle skjønnte at noe måtte gjøres etter nederlaget i 1981. Nyhamar poengterer at valgundersøkelsen viste at AP hadde problemer med å nå de unge velgerne i valget i 1981 og i 1985.¹⁹⁵ AP var inne i en prosess som skulle forandre partiets ideologi. AP bevegde seg mot

¹⁹² Strateginotat, 11

¹⁹³ Eide, Martin. *Medievalgkamp*, 58

¹⁹⁴ Gjerde, Ole Andre. *Frihet til venstre?*, 7

¹⁹⁵ Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*, 449

høyre i politikken og ønsket å ta tilbake frihetsbegrepet fra Høyre. Når velgerne bevegde seg mot høyre måtte AP følge etter.¹⁹⁶ Selv om denne moderniseringsprosessen var i gang før NM ble introdusert så sammenfaller den med den mest intense fasen i *frihetsdebatten* og den moderniseringen den førte til. Jeg mener da å ha belegg for å si at NM bidro til å endre retningen til AP i denne perioden.

6.2 «Amerikanisering»

Når vi ser at AP bevegde seg i tydelig retning høyre på 80-tallet blir det interessant å se dette i lys av påstanden til Lipset: «Norway can retain a belief in «old fashioned socialism» because of its abundant oil resources, which pay for its welfare state».¹⁹⁷ Hvordan skal vi tolke dette utsagnet? En måte å tolke dette utsagnet på er ved å se på hva han sammenligner utviklingen i Norge med. Man kan argumentere for at det som blir omtalt som en høyredreining i AP på 80-tallet da ikke var omfattende nok til å bli definert som «amerikanisert», sammenlignet med USA og resten av Europa. Alternativet ville jo være tolke det slik at Lipset tar feil. Ut ifra de beskrivelsene Lipset gir av «amerikaniseringen» av Labour-partiet i Storbritannia kan vi kjenne igjen mye av dette fra *frihetsdebatten* og prinsippprogrammet fra 1981. Forskjellene er nok reelle og det er nok dessverre ikke plass for en større komparativ analyse her. Så konklusjonen her blir nok at Lipset har rett i sin påstand. Poenget jeg ville få frem er at vi ikke kan si at det ikke forekom «amerikanisering». Det er nettopp derfor tittelen ble «Det nye Arbeiderpartiet» for å gi assosiasjoner til prosessen i Storbritannias «Labour Party» som endret navn til «New Labour». Tittelen er selvfølgelig også basert på det forskningen beskriver som en betydelig modernisering av AP på 80-tallet.¹⁹⁸

Teorien til Farrell og Webb om modernisering nevner ikke noe om høyrevridning av sosialdemokratiske partier. Det er jo nettopp fordi at denne teorien skal være tilnærmet universell, og kunne beskrive utviklingen i alle typer politiske partier.¹⁹⁹ Derfor blir det viktig å få frem det unike med dette tilfellet. Notaker brukte som nevnt begrepet «amerikanisering» om moderniseringsprosessen i Høyre på 80-tallet. Disse begrepene overlapper til en viss grad, men det er verdt å poengtere at Notaker får frem at

¹⁹⁶ Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*, 525

¹⁹⁷ Lipset, "The Americanization of the European Left", 60

¹⁹⁸ Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*, 525

¹⁹⁹ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

«amerikanisering» var et begrep med negative konnotasjoner på 80-tallet. Modernisering derimot ble brukt som et positivt begrep av de som ønsket denne utviklingen i AP. Moderniseringen i Høyre var mer basert på et større personfokus, profesjonalisering og teknologisk utvikling.²⁰⁰ Jeg har allerede fremhevet en lignende utvikling i AP på 80-tallet innenfor profesjonalisering, blant annet på grunn av at begge partiene tok i bruk NM samtidig. Det er likevel store forskjeller på hvordan disse to partiene utviklet seg. Den viktigste forskjellen er at en sentral del av moderniseringen i AP var at partiet bevegde seg mot høyre politisk sett. Så om dette premisset for moderniseringen av AP er riktig så vil det utfordre teorien til Lipset. Jeg sier utfordrer siden det ikke nødvendigvis trenger å bety at teorien til Lipset er feil. Igjen, det kommer som sagt an på hva du sammenligner med.

6.3 «Narrowcasting»

Når de nøyaktige målgruppene ble indentifisert av AP ved hjelp av NM blir det neste naturlige spørsmålet om de «gikk i fella» og begynte med «taktikkeriet» som Kolberg kalte det, og som Farell og Webb kalte for «narrowcasting».²⁰¹ I hvilken grad AP begynte å tilpasse budskapet sitt til spesifikke målgrupper er det dessverre ikke plass til en større analyse av her. Det hadde vært spennende å analysere valgkampmaterialet som ble brukt og analysere retorikken i media i forbindelse med valgkampen i 1987 og 1989. Det eneste vi kan si sikkert er at disse målgruppene ble indentifisert ved hjelp av både valgkampundersøkelsen og NM, og de skulle det fokuseres på. Hovedprioriteringene i 1987 var som sagt ungdom, store byer og fagorganiserte. Ungdom og store byer var disse «nye gruppene» som Kolberg snakket om og de fagorganiserte var velgergrunnfjellet som de var redde for å støte fra seg i jakten på de «nye gruppene».²⁰² Hvordan AP gikk frem for å nå disse spesifikke gruppene kommer tydelig frem i strateginotatet, men hva det konkrete budskapet ble utad kommer ikke frem i strateginotatet. Det nærmeste vi kommer er dette eksempelet:

«Ungdommen er preget av holdningsgrupper. Ungdommen nås best gjennom disse gruppene. Så langt det er mulig, vil landspartiet gå ut med spesielle tiltak rettet inn mot noen av disse gruppene. Dette er nå under planlegging.»²⁰³

²⁰⁰ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 78

²⁰¹ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

²⁰² Strateginotat,11

²⁰³ Strateginotat,16

Det hadde vært veldig interessant å finne ut hva disse spesielle tiltakene var og ikke minst den «frihetsvideoen» som jeg har nevnt tidligere var.

I den *tredje fasen* var det som sagt snakk om å gi slike grupper akkurat det de ønsket i følge Farell og Webb.²⁰⁴ Det er som sagt ikke plass til en større analyse av i hvilken grad AP gjorde det her, men det jeg har empiri på er *frihetsdebatten* og dens innhold. *Frihetsdebatten* var alt annet enn et enkelt politisk budskap som skulle nå en spesifikk gruppe. Den var en avansert filosofisk debatt som skulle overbevise velgerne om at AP hadde de rette verdiene. Her er noen eksempler på nivået i disse som foregikk i media. I et debattinnlegg i Aftenposten 6. mars fra Brundtland selvsom er et svar på en leder i Aftenposten 28. februar, 1986 Innlegget er passende titulert «Tid for frihetsdebatt». Brundtland innleder på følgende måte med å sitere fra lederen hun svarer på:

«I sin leder (28 / 2) tar Aftenposten utgangspunkt i en virkelighetsbeskrivelse som krever en kommentar. Avisen skriver blant annet: "I Arbeiderpartiets regjeringsperioder har det vært gjennomført mange velmente og tildels vellykkede reformer til fremme av velferdsstaten. Men hver gang Statens frihet og de kollektive interesser har kollidert med individets rett til frihet og ansvar, er det enkeltmenneskets utfoldelsesmuligheter som har tapt. Med de enkelte reguleringstiltak, inngrep og forbud har Arbeiderpartiet nok som regel hatt de beste intensjoner, men summen er blitt en tung bølge for menneskenes frihet og virkestrang".²⁰⁵

Videre legger Brundtland frem essensen i sitt frihetssyn på følgende måte:

«Historieløst Avisen legger seg her på velkjent Høyreargumentasjon og hevder det syn at utviklingen av velferdssamfunnet har vært en tung bølge som har begrenset menneskenes frihet og virkestrang. Med et så historieløst utgangspunkt vil en debatt om hvordan enkeltmennesket skal få større frihet i sin totale livssituasjon i 1980 og 90årenes Norge være lite fruktbar. De som opplevde det samfunn arbeiderbevegelsen sprang ut av og overtok ansvaret for 50 år tilbake, vet noe annet. Det var et samfunn der noen få hadde stor frihet og mange muligheter, mens de mange var ufrie og hadde få muligheter. Arbeiderbevegelsen kjempet frem en mer rettferdig fordeling av samfunnsressursene. Vi trakk alle grupper og distrikter med i utviklingen. Resultatet er blitt et samfunn med frihet og muligheter for de mange. Gode og effektive offentlige løsninger er en forutsetning for jevn fordeling av levekår og muligheter».²⁰⁶

²⁰⁴ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

²⁰⁵ Brundtland, Gro Harlem. *Aftenposten morgen*. 6.3.1986

²⁰⁶ Brundtland, Gro Harlem. *Aftenposten Morgen*. 6.3.1986

Eksempelet illustrerer hvilket høyt intellektuelt nivå denne debatten var på. Dette er heller det motsatte av å komme med enkle buskap som en spesifikk gruppe ønsker å høre. Så var dette det riktige nivået å legge seg på? Det hender at noen velgere mener at politikerne snakker over hodet på dem mens andre mener de overlegent snakker ned til dem som om de er dumme. Politikere vil aldri kunne gjøre alle tilfreds. Uansett hva man måtte mene om dette ble *frihetsdebatten* sett på som en fiasko, og Jagland sier selv i 1988:

Sentralt har vi ikke gjort jobben vår godt nok. Dette er den konklusjon Arbeiderpartiets sekretær Thorbjørn Jagland trekker i et intervju med *Aktuelt Perspektiv*. Jagland varslers full mobilisering for å gjenerobre noe av det velgergrunnfjellet partiet tapte allerede i 1981. Jagland forteller at endel av de anklager som står sentralt i kritikken mot partiledelsen, også preger svarene fra lokalpartiene i rådslaget om åpent parti og i *frihetsdebatten*. Dette er noe vi er nødt til å ta alvorlig. Først og fremst går kritikken på at vi snakker for innviklet, vi kommuniserer for dårlig og vi lytter for dårlig til grasrota. Det betyr at vi sentralt ikke har gjort jobben vår godt nok. Det er noe vi tar innover oss, og som vi tar veldig alvorlig. Når dette oppleves som et problem ute, så er det de som har rett, og vi er i ferd med å gjøre noe med det, sier Jagland.²⁰⁷

Frihetsdebatten kan ses på som et tappert forsøk på å få velgerne med på en avansert filosofisk debatt som feilet i følge Jagland. Han innrømmer her et nederlag både internt og eksternt. Men om det var et særlig nederlag internt i partiet er mer usikkert. Kolberg var tydelig på at denne debatten var helt nødvendig internt i partiet.²⁰⁸ Arne Strand var også av den oppfatningen at *frihetsdebatten* hadde begrenset verdi stemmemessig men var:

«kanskje nødvendig med tanke på hva som kom på 90- tallet. Det ser jeg ikke bort ifra. At de gjorde den jobben de måtte gjøre. Nemlig rydde opp i gamle ting, få skjeletter ut av skapet, modernisere seg, tenke litt annerledes. Kvitte seg med, skal vi kalle det, Gerhardsen, Brattli, Sten, Nordli tradisjonen. Det var nok nødvendig, men de fikk ikke øyeblikkelig uttelling for det. De gjorde det bedre da på 90- tallet»²⁰⁹

6.4 Manipulering av velgere?

Min sekundære problemstilling var: *Hvilke konsekvenser har en slik moderniseringsprosess hatt for demokratiet i Norge?* Jeg skal nå drøfte noen mulige konsekvenser av en slik moderniseringsprosess. Det som er moderne blir som regel sett på noe som er positivt. Det

²⁰⁷ *Aftenposten Morgen*. 4.7.1988

²⁰⁸ Kolberg, Martin. Intervjuet 16.1.2018

²⁰⁹ Strand, Arne. Statssekretær på Statsministerens kontor under Gro Harlem Brundtland i perioden 1987-1989. Intervjuet 4.9.2018.

vi må spørre oss er om all modernisering er positivt? Når vi ser på pressens mottagelse av moderniseringen i Høyre som Notaker har presentert, fikk det helt klart en negativ mottagelse.²¹⁰ Når et politisk parti vet nøyaktig hva en spesifikk velgergruppe liker å høre, kan det da misbrukes? Det er klart det kan misbrukes dersom noen ønsker det, men som nevnt risikerer det partiet da å miste grunnfjellet. Man kan argumentere for at AP prøvde å si akkurat det de usikre velgerne og ungdommen ville høre i 1986 og 1987, men det var ikke akkurat et enkelt budskap som skulle treffe målgruppen ifølge Jagland og valgresultatene. Velgerne synes tydeligvis at det ble for avansert.

Det er vanskelig å si når et politisk parti går igjennom en moderniseringsprosess. Det er jo en grunn til at Farell og Webb må dele prosessen inn i tre faser. Og hvem kan si at det ikke kommer flere faser av modernisering? Hvis vi skal vurdere i hvilken grad modernisering kan være problematisk så er det funnet fra Eide som er det mest tankevekkende. Det funnet er et sitat fra Kristelig Folkepartis strateginotat for valgkampen i 1989:

«Vi har lett for å overvurdere velgernes rasjonelle side, og bør derfor i større grad henvende oss til menneskets følelser for å nå fram med vårt budskap. Undersøkelser viser at mennesker kan huske opplevelser, uten at dette registreres av menneskets fornuft. Dette er en erkjennelse vi vil positivt bruke, uten å misbruke, i årets valgkamp».²¹¹

Hvordan skal man skille mellom å «positivt bruke» og «uten å misbruke»? Om de faktisk trodde at de kunne bruke dette positivt så er de av samme oppfatningen som Edward Bernays, velgerne vet ikke sitt eget beste og derfor må de 'ledes' til å ta det 'riktige' valget, det kan kalte «the engineering of consent».²¹² Problemet er at da kan man i prinsippet få velgerne til å stemme imot sine egne interesser ved å spille på følelsene.

Et moderne eksempel på at politisk innhold ofres for følelser og opplevelser er Jens Stoltenbergs «taxi stunt». 11. august 2013 gjennomførte Jens Stoltenberg det berømte «taxi stuntet» arrangert av reklamebyrået Try, og VGs overskrift var «Taxi-Jens lurte velgere med skjult kamera».²¹³ Stuntet gikk ut på at daværende statsminister Jens Stoltenberg skulle jobbe som drosjesjåfør og plukke opp 'intetanende' passasjerer og diskutere politikk med

²¹⁰ Notaker, Hallvard. *Coming Across*, 1

²¹¹ Eide, Martin. *Medievalkamp*, 150

²¹² Bernays, Edward L. "The Engineering of Consent", 114

²¹³ Andersen, Mads A. og Tim Peters. Taxi-Jens lurte velgere med skjult kamera. VG, Oppdatert: 11.08.13 11:46 <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/e3kJ9/taxi-jens-lurte-velgere-med-skjult-kamera> (Hentet 02.11.2018)

dem. Dette stuntet fikk rimelig god mottagelse fra enkelte i academia som for eksempel i denne VG artikkelen dagen etter med følgende overskrift: ««Taxi-Jens» roses av eksperter».²¹⁴ Støtten til Stoltenberg kommer tydelig frem:

«Det er en god måte å få frem et møte med folket. Det at han går i dialog, og at han ikke er en god sjåfør, er med på å vise en «ekte» Jens, sier førsteamanuensis Gunn Enli ved Institutt for medier og kommunikasjon ved Universitetet i Oslo. Hun mener videoen kan bidra til å bygge image - ikke helt ulikt hvordan Barack Obama brukte sosiale medier i president-valgkampen i USA».²¹⁵

Det er vel kanskje ikke så rart at noen fra fagfeltet medier og kommunikasjon uttaler seg på denne måten siden det er slike ting de livnærer seg på. Men det betyr ikke nødvendigvis at det er galt. Dette illustrerer bare at selv om noen mener dette er en utvikling som er problematisk så er det akademikere som Enli som sier at dette er bra. Det bør også nevnes at AP fikk kritikk for at noen av passasjerene var betalte statister som AP bedyrer at de bare visste at de skulle bli med på en valgkampfilm for AP, ikke at de skulle møte statsministeren.²¹⁶ Denne formen for politisk markedsføring er kanskje harmløst på rasjonelle og opplyste velgere som ikke vil basere valget sitt på hvor «folkelig» en politisk leder er. Men hvor rasjonelle er moderne velgere?

Jürgen Habermas var en av mange som var veldig skeptisk til utviklingen i moderne demokratier.²¹⁷ Han så med bekymring på hvordan reklame og politikk sveises sammen til den grad at man ikke klarer å se forskjell.²¹⁸ Dette mener jeg «taxi stuntet» er godt eksempel på. Han kritiserte også fokuset på «avspenningsstimuli» som gjør publikumer virkelighetsfjerne og passive.²¹⁹ Hellevik mener jo som tidligere nevnt at i mange tilfeller kan et bilde av det bevisst velgende mennesket ikke alltid være dekkende. I mange tilfeller kan valget være en nesten ureflektert etterlevning av sosiale normer og forventninger fra omgivelsene. Da er det mer treffende å snakke om det *normstyrte mennesket*.²²⁰ Når indre

²¹⁴ Hvidsten, Ingrid. «Taxi-Jens» roses av eksperter. VG, oppdatert: 12.08.13 16:27
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/0mayg/taxi-jens-roses-av-eksperter> (hentet 02.11.18)

²¹⁵ Hvidsten, Ingrid. «Taxi-Jens» roses av eksperter. VG, oppdatert: 12.08.13 16:27
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/0mayg/taxi-jens-roses-av-eksperter> (hentet 02.11.18)

²¹⁶ Johnsen, Nilas. «Fikk betalt for tur med «Taxi-Jens». VG, oppdatert 12.08.13 17:17
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/znoJ9/fikk-betalt-for-tur-med-taxi-jens> (Hentet 02.11.2018)

²¹⁷ Habermas, Jürgen. *Borgerlig Offentlighet*, 202

²¹⁸ Habermas, Jürgen. *Borgerlig Offentlighet*, 202

²¹⁹ Habermas, Jürgen. *Borgerlig Offentlighet*, 160

²²⁰ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 169

fysiske eller psykiske(følelser) behov tar over styringen fra både beviste mål-middel-overlegninger og krav fra omgivelsene, snakker vi om det *driftsstyrte mennesket*.²²¹ Hvis dette er tilfellet så betyr det at velgerne kanskje ikke vet hva som er best for dem selv.

En mulig analyse av den politiske strategien til AP i 86-87 og *frihetsdebatten* kan være at velgerne på 80-tallet ikke visste sitt eget beste når de ønsker mer «negativ frihet». AP gjorde et tappert forsøk på å overbevise velgerne om hva som var deres eget beste ved å henvende seg til intellektet deres. Budskapet til AP var for avansert og velgerne straffet dem.

Lærdommen kan i dette tilfellet være at man må fortsette med slike debatter, og velgerne må sette seg mer inn i vanskelige debatter og bli mer opplyst.

En annen analyse kan være at AP gjorde et håpløst forsøk på å forklare uopplyste velgere at «negativ frihet» er ikke løsningen på alt. Lærdommen i dette tilfellet kan være at velgerne er ikke/kommer ikke være i stand til å forstå slike komplekse debatter. Dermed må man bruke enkle forståelige budskap som henvender seg til følelsene. På den måten kan vi overbevise velgere om at vi har rett. Dermed blir det et spørsmål om hvilket perspektiv leseren har. Sannheten er som regel et sted midt imellom to ytterpunkter. I dette tilfellet virker det rimelig å påstå at AP fulgte en slags gylden middelvei i denne perioden. I likhet med høyre prøvde de ut nye ting og ble straffet for det. Jagland innrømmet nederlag i frihetsdebatten men det var som tidligere nevnt kanskje ikke helt borkastet når det kom til den interne debatten. De hadde absolutt de moderne redskapene de trengte for å identifisere de målgruppene de trengte å overbevise, men hvorfor de ikke klarte å utnytte denne muligheten er det vanskelig å svare på.

Tarjei Skirbekk har i sin bok *Hvordan vinne valg* en mening om hvordan kunnskapen fra slike avanserte meningsmålinger kan brukes uten å misbrukes.

«De undersøkelser, målinger og velgeranalyser et parti gjennomfører, er avgjørende for utvikling av mål, strategi og kommunikasjonsplattform, men også for dets budskap. Budskapet justeres ut fra analyser. Politikere kan ikke sitte for seg selv på et møterom og synse seg fram til politikk og tro at de har rett. Politikere må hele tiden ha analyser og kommunikasjon under huden for å kunne utvikle et budskap som gjør at de får rett. Det betyr ikke at et parti skal endre sine verdier eller hva de tror på, men gode samfunns- og velgeranalyser vil gi tilsvarende bilder av hvilke saker som bør løftes.»²²²

²²¹ Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken*, 169

²²² Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 45

Tilfellet med AP på 80-tallet viser at dette ikke er så enkelt å få til, men denne utviklingen er nok kommet for å bli.

Skirbekk peker også på noen av problemene med den økte profesjonaliseringen av valgkampen. Faren er at politikken kan bli mer populistisk og styrt av konsulenter som ikke er av samme ideologiske oppfatning som de partiene de representerer. Partiene går fra å være representanter for sine medlemmer til å bli profesjonelle kampanjeorganisasjoner. Og denne profesjonaliseringen fører unektelig til en sentralisering av partiorganisasjonen til kampanjeorganisasjon. Dette trenger ikke bli en negativ endring.²²³ Skirbekk mener at det politiske partiet som den profesjonelle kampanjeorganisasjon kan ta over rollen som motivator til politisk engasjement som de tidligere massepartiene hadde, og kanskje til og med gjøre en bedre jobb med å engasjere.²²⁴ Alt i alt høres dette ikke så ille ut men jeg tror vi kan si at et politisk budskap kan bli for enkelt og spille for mye på følelser. Det er tross alt mange som mener det er mulig å få velgere til å stemme mot sine egne interesser.

²²³ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 239

²²⁴ Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg*, 240

7.0 Avslutning

Denne oppgaven har søkt å svare på følgende hovedproblemstilling: *Hvilken betydning hadde Norsk Monitor for Arbeiderpartiets moderniseringsprosess mellom 1986 og 1987?*

Det jeg har funnet ut er at AP utvilsomt gikk igjennom en moderniseringsprosess på 80-tallet, hvor frihetsdebatten var en sentral del av denne prosessen. Det faktum at AP tok i bruk NM i 1986 er i seg selv et bevis på modernisering, selv om de lenge hadde brukt valgundersøkelsen, som kan sies å være vel så avansert. Slike avanserte undersøkelser er en del av moderniseringen. For å kunne tolke NM var AP avhengige av eksterne eksperter. En sentral del av drøftingen har vært hvordan AP utnyttet kunnskapen de fikk fra NM om spesifikke velgergrupper og deres verdier. Vi har sett at AP brukte denne kunnskapen aktivt i sin planlegging av valgkampen i 1987. Velgergrupper som blant annet unge velgere og hjemmesittere var ikke nødvendigvis nye velgergrupper men AP viste en ny og sofistikert kunnskap om disse gruppene, og mange av begrepene som ble brukt for å beskrive gruppene var hentet fra NM.

Det virker som om NM fungerte som en motivasjonsfaktor for de som ønsket å fremme frihetsdebatten i AP. Frihetsdebatten gikk inn i sin mest intense fase mellom 1986 og 1987 som var rett etter NM ble presentert for AP. En viktig del av en moderniseringsprosess er hvordan slik avansert kunnskap om spesifikke velgergrupper blir brukt. NM legitimerte også budskapet som skulle ut til disse «nye velgerne» som Kolberg kalte de. I følge teorien rundt modernisering er det vanlig at slik kunnskap om velgergrupper fører til «narrowcasting», hvor et spesifikt budskap blir rettet mot en spesifikk velgergruppe.²²⁵ Vi så hvordan frihetsdebatten var et slikt budskap som skulle nå en spesifikk velgergruppe. Derimot var det ikke akkurat et enkelt budskap som skulle ut til denne velgergruppen. Frihetsdebatten bar heller preg av være en avansert filosofisk debatt, og ble et mislykket forsøk på å nå «nye velgere». Debatten internt derimot oppnådde nok til en viss grad det som initiativtakerne i AP hadde ønsket.

Et sentralt mål i frihetsdebatten var å bevege AP mot høyre politisk sett, eller mot sentrum som noen likte å kalle det. Frihetsdebattens rolle i å bevege AP mot høyre og liberalisering

²²⁵ Farrell, David & Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", 109

blitt sett på som en sentral del av moderniseringsprosessen av andre forskere, slik som Gjerde. Siden en sentral forsker som Lipset bruker begrepet «amerikanisering» om akkurat dette fenomenet har dette begrepet også vært en sentral del av drøftingen i denne oppgaven. Lipset bruker altså begrepet «amerikanisering» om høyrevridning og liberalisering av europeiske sosialdemokratiske partier. Vi også har sett at det kan stilles spørsmål ved Lipsets påstand om at Norge er unntaket i denne utviklingen, for det er liten tvil om at høyrevridning og liberalisering var en del av moderniseringen av AP på 80-tallet. Ved hjelp av NM ble det veldig tydelig for AP at velgerne bevegde seg mot høyre og en mer liberalistisk retning, noe som medførte at AP var tvunget til å følge etter.

Den sekundære problemstillingen var:

Hvilke konsekvenser har en slik moderniseringsprosess for demokratiet i Norge?

Dette er selvfølgelig et spørsmål det er mange meninger om. Noe av kritikken mot *den norske valgundersøkelsen* var at en slik avansert kunnskap om velgerne kunne brukes til å manipulere velgerne. Hovedargumentet til Valen var da at alle resultatene og analysene var fritt tilgjengelig for alle. NM derimot kostet så mye at bare de to største partiene hadde råd til den og resultatene fra undersøkelsen måtte gjennomgå og forklares til politikerne av ekspertene. Dermed var hovedargumentet til Valen ikke lenger gyldig. Har vi noe å frykte da? En ting er å bruke NM til å identifisere spesifikke velgergrupper, en annen er å manipulere dem. Men er det manipulering når velgerne ikke vet sitt eget beste? Når man skal manipulere er det viktig med et enkelt budskap som appellerer til velgernes følelser. Det AP gjorde med frihetsdebatten som var rettet mot spesifikke velgergrupper var alt annet enn et enkelt budskap som var akkurat det velgerne ville høre. AP vant kanskje ikke så mye på det der og da, men jeg synes at både AP og Høyre skal ha all ære for at de utfordret intellektet til velgerne på denne måten.

Litteraturliste

- Bernays, Edward L. "The Engineering of Consent". *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 250, Issue 1, Communication and Social Action, 1947*
Side 113-120
- Berlin, Isaiah. *Two concepts of liberty: an Inaugural Lecture delivered before the University of Oxford on 31 October 1958*. Oxford: Claredon
- Bjørklund, Tor. "Election campaigns in postwar Norway (1945-89): From party controlled to media-driven campaigns". *Scandinavian Political Studies*, 14 (no. 3, 1991): 279-302
- Colman, Andrew. *Oxford Dictionary of Psychology*. New York: Oxford University Press. 2003
- Dalton J, Russell. "The decline of party Identifications". I *Parties without Partisans*. Redigert av Russel Dalton & Martin P. Wattenberg, side 19-37. Oxford: Oxford University press, 2000.
- Eide, Martin. *Medievalkamp*. Otta: Engers Boktrykkeri AS 1991
- Eggen, Svend A. *Norsk Gallup Institutt gjennom femti år – Menigmanns meninger og maktens redskap*. Oslo: Norsk Gallup Institutt 1996
- Gjerde, Ole Andre. *Frihet til venstre? En retorisk analyse av Einar Førdes tale til Arbeiderpartiets 51. ordinære landsmøte*. Masteroppgave UIO. 2009
- Frey, Bruce B. "Convenience Sampling". I *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*. Redigert 2018.
<http://dx.doi.org.ezproxy.uio.no/10.4135/9781506326139.n155> (Hentet 7.11.2018)

- Grele, Ronald J. "Oral History as Evidence". I *Handbook Of Oral History*, 43-105, redigert av
Charlton, Thomas L., Lois E. Meyers og Rebecca Sharpless. USA: Altamira Press, 2006
- Grindheim, Jan Erik, Knut Heidar og Kåre strøm. *Norsk politikk*. Oslo: Universitetsforlaget,
2017
- Habermas, Jürgen. *Borgerlig Offentlighet*. Trondheim: AIT Trondheim AS, 2002
- Hellevik, Ottar. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. utgave. Oslo
Universitetsforlaget 1991
- Hellevik, Ottar. *Gallup demokratiet – Bruk og misbruk av meningsmålinger*. Askim: Det
Norske Samlaget 1972
- Hellevik, Ottar. *Jakten på den norske lykken: Norsk monitor 1985-2007*. Oslo:
Universitetsforlaget 2008
- Hellevik, Ottar. *Mål og mening – Om feiltolkninger av meningsmålinger*. Oslo:
Universitetsforlaget 2011
- Hellevik, Ottar og Knutsen, Oddbjørn «Norske velgere og nyliberalisme». I
Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet. Redigert av Per Kristen Mydske, Dag
Harald Claes og Amund Lie. Oslo: Universitetsforlaget 2007: s.247-275.
- Inglehart, Ronald. *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among
Western Publics*. Princeton: Princeton University Press. 1977
- Ipsos. *Produktark Ipsos Norsk Monitor*. Ipsos. oktober 2014.
[https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-
06/Produktark Ipsos Norsk Monitorokt2014.pdf](https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-06/Produktark_Ipsos_Norsk_Monitorokt2014.pdf) . (Hentet 10.08.2017)
- Iggers, Georg G. *Historiography in the Twentieth Century: from Scientific Objectivity to the
Postmodern Challenge*. Middletown: Conn, 2005.

Jovchelovitch, S og Bauer, M. "Narrative Interviewing" i *Qualitative researching with text, image and sound: a practical handbook*. Redigert av Bauer, Martin og Gaskell, George. London, England: SAGE Publications. 2000

Karlsen, Rune og Hanne Marthe Narud. «Organisering av valgkampen – «Tradisjonell» eller «moderne»?». I *Valgkampens hete – Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Aardal, Bernt. Krogstad, Anne og Narud, Hanne Marthe (red). Oslo: Universitetsforlaget, 2004

Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999

Landsgård, Kristian. Ingen amerikanisering. I *Forskning.no*. Oppdatert 07.09.2009
<https://forskning.no/politikk/2009/09/ingen-amerikanisering> (hentet 08.11.2018)

Lipset, Seymour Martin. "The Americanization of the European Left". I *Political Parties and Democracy*, redigert av Daimond, Larry and Gunther, Richard Gunther. Side 52-67. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001

Farrell, David og Paul Webb. "Political Parties as Campaign Organizations", I *Parties without Partisans* Redigert av Russel Dalton & Martin P. Wattenberg, side 102-127. Oxford: Oxford University press, 2000.

Malnes, Raino og Knut Midgaard. *Politisk tenkning*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003
Oslo: Falken Forlag. 1984 https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007071101055 (hentet 10.9.2018)

Mjøset, Lars. "Stein Rokkan og den norske metodestriden". *Sociologisk Forskning*. Vol. 24, No 1., Historisk Sociologi (1987): 12-25.

Narud, Hanne Marthe og Henry Valen. *Demokrati og ansvar: Politisk representasjon i et flerpartisystem*. Oslo: N. W. Damm & søn AS, 2007

Negrine, Ralph. "The professionalisation of political communication in Europe". In *The professionalization of political communication*, ed. Ralph Negrine et al. Bristol: Intellect, 2007.

Negrine, Ralph and Darren Lilleker. "The professionalization of political communication: continuities and change in media practices". *European Journal of Communication*, 17 (no.3, 2002): 305-23.

Negrine, Ralph, et al., eds. *The professionalization of political communication*. Bristol: Intellect, 2007.

Notaker, Hallvard. *Coming Across - The Norwegian Conservative Party and the import of overseas campaign events for the media 1986-1989*. Oslo 2007

Nyhamar, Jostein. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 6 – Nye utfordringer (1965-1990)*. Oslo: Tiden Norsk Forlag 1990

Plous, Scott, *The Psychology of Judgment and Decision Making*, New York: McGraw-Hill

Quinlan, Mary Kay. "The Dynamics of interviewing" I *The Oxford Handbook of Oral History*. Redigert av Ritchie, Donald A. New York: Oxford University Press, 2011

Sejersted, Francis. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*. Oslo: Pax forlag, 2013

Skirbekk, Tarjei. *Hvordan vinne valg: Moderne politisk kommunikasjon*. Nørhaven: Spartacus forlag AS. 2015

Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2011

Valen, Henry. *Valg og politikk: et samfunn i endring*. 2. utgave. Oslo: NKS Forlaget. 1995

Aviser

Funn fra www.atekst.no:

Five, Kaci Kullmann. *Aftenposten Morgen*. 11.3.1986

Brundtland, Gro Harlem. *Aftenposten Morgen*. 6.3.1986

Brundtland, Gro Harlem. *Aftenposten Morgen*. 16.7.1986

Willoch, Kåre *Aftenposten Morgen*. 10.7.1986

Syse, Jan P. *Aftenposten Morgen*. 10.3.1986

Aftenposten Morgen. 7.4.1986

Aftenposten 26.10.1985

Nettavisar:

Andersen, Mads A. og Tim Peters. *Taxi-Jens lurte velgere med skjult kamera*. VG,

oppdatert: 11.08.13 11:46 <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/e3kJ9/taxi-jens-lurte-velgere-med-skjult-kamera> (Hentet 02.11.2018)

Hvidsten, Ingrid. «Taxi-Jens» roses av eksperter. VG, oppdatert: 12.08.13 16:27

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/0mayg/taxi-jens-roses-av-eksperter> (Hentet 02.11.18)

Johnsen, Nilas. «Fikk betalt for tur med «Taxi-Jens». VG, oppdatert 12.08.13 17:17

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/znoJ9/fikk-betalt-for-tur-med-taxi-jens>
(Hentet 02.11.2018)

Primærkilder og intervjuer:

Det norske Arbeiderparti. Kommune og fylkestingsvalget 1987. Strateginotat datert nov 1986. Arkivreferanse: Dd -L0444. Det norske Arbeiderpartis arkiv, i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Kolberg, Martin. Kontorsjef under Torbjørn Jagland som var partisekretær i perioden 1986 – 1992. Intervjuet 16.1.2018

Lagringsmedium: Digitalt

Strand, Arne. Statssekretær på Statsministerens kontor under Gro Harlem Brundtland i perioden 1987-1989. Intervjuet 4.9.2018

Lagringsmedium: Digitalt

Leveraas, Ivar. Partisekretær i Arbeiderpartiet fra 1975 til 1986. Intervjuet 6.2.2019

Lagringsmedium: Notater

Intervjuguide, individuelt intervju

Modernisering av politisk markedsføring 1985 -1989

Fase 1: Rammesetting	1. Løst prat (5 min) Uformell prat
	2. Informasjon (5-10 min) Litt informasjon om temaet for samtalen (bakgrunn, formål) Informasjon om intervjuets struktur og metode.
Fase 2: Fokusering	4. Nøkkelspørsmål: (70-80 min) Hva var din rolle i Arbeiderpartiet når funnene i Norsk Monitor ble presentert i 1986? Hvordan ble disse funnen mottatt i partiledelsen? Er det noen andre deltakere i denne prosessen som er mulig å intervjuer? Hvilken betydning fikk Norsk Monitor for moderniseringsprosessen i Arbeiderpartiet mot 90-tallet? Finnes det noen spesifikke eksempler på hvordan Norsk Monitor påvirket den politiske markedsføringen til Arbeiderpartiet mellom 1986 og 1989?
Fase 3: Tilbakeblikk	5. Oppsummering (ca. 15 min) Oppsummere funn Har jeg forstått deg riktig? Er det noe du vil legge til?

Véronique Pouillard
Postboks 1008 Blindern
0315 OSLO

Vår dato: 01.11.2017

Vår ref: 56324 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 02.10.2017 for prosjektet:

56324	Modernisering av politisk markedsføring 1985 -1989
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Véronique Pouillard
Student	Anders Hilling

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 30.06.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Marianne H øgetveit Myhren

Belinda Gloppen H elle

K ontaktperson: Belinda Gloppen H elle tlf: 55 58 28 74 / belinda.helle@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

K opi: Anders H illing, anders.hilling@osloskolen.no

FORMÅL

Problemstillingen er: "Hvilken betydning hadde Norsk Monitor for Arbeiderpartiets endringer i valgkampstrategier mellom 1985 og 1989?."

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men det må legges til at råmaterialet (lydopptak og transkripsjoner) skal anonymiseres ved prosjektslutt (30.06.2018).

SENSITIVE PERSONOPPLYSNINGER

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning og medlemskap i fagforeninger.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Universitetet i Oslo sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc eller mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PUBLISERING

Det oppgis at personopplysninger skal publiseres. Personvernombudet legger til grunn at det foreligger eksplisitt samtykke fra den enkelte til dette. Vi anbefaler at deltakerne gis anledning til å lese igjennom egne opplysninger og godkjenne disse før publisering.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

I meldeskjemaet/informasjonsskrivet har dere informert om at forventet prosjektslutt er 30.06.2018. Ifølge meldeskjemaet skal dere da anonymisere innsamlede opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.